

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1939.

Första kammaren.

Nr 24.

Onsdagen den 6 december.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr *Hansson, Sven*, anmälde, att han infunnit sig vid riksdagen.

Upplästes två till kammaren inkomna ansökningar, vilka jämte därvid fogade läkarintyg voro så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Under hänvisning till bilagda läkarintyg anhåller jag härmed vördsamt om ledighet från riksdagsgöromålen under tiden 6—12 dennes.

Borås den 5 december 1939.

B. A. Nilsson.

Att jordbrukskonsulenten *B. A. Nilsson*, som i och för sökande av intyg denna dag blivit av mig undersökt, befunnits på grund av halsfluss vara förhindrad att delta i riksdagsarbetet under ytterligare en vecka intygas.

Borås den 5 december 1939.

Elin Odencrants,
Legitimerad läkare.

Till riksdagens första kammare.

Med stöd av bilagda läkarintyg anhåller jag om ledighet från riksdagsgöromålen från och med den 6 december till och med den 12 december.

Sörnoret, Åsele den 5 december 1939.

P. J. Näslund.

Att riksdagsmannen *P. J. Näslund*, Sörnoret, på grund av sjukdom (akut varig mellanöreinflammation) är oförmögen att delta i riksdagsgöromålen från och med den 6 till och med den 12 december 1939 intygas härmed.

Åsele den 5 december 1939.

R. Eriksson,
provinsialläkare.

De begärda ledigheterna beviljades.

Herr statsrådet och chefen för socialdepartementet **Forslund**, som enligt å *Ang. planerna för evakuering av skolbarn.* föredragningslistan gjord anteckning komme att vid detta sammanträde besvara herr Ömans interpellation angående planerna för evakuering av skolbarn, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Öman interPELLERAT mig beträffande tvenne spörsmål, som båda röra plan-

Första kammarens protokoll vid urtima riksdagen 1939. Nr 24.

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)
läggningen av skolbarnsbortflyttningen från vissa särskilt hotade orter vid krig eller krigsfara.

Interpellanten frågar först, huruvida jag haft någon kännedom om orsaken till, att en snabb förflyttning vid krig eller krigsfara av skolbarn från hotade orter icke under lugna förhållanden och långt tidigare än vid krigsutbrottet i september månad blivit av vederbörande myndigheter planlagd och framställer därefter frågan, huruvida jag haft kännedom om orsaken till att planerna för skolbarnsbortflyttningen icke utarbetats under sådan kontakt med länsstyrelserna (respektive överståthållarämbetet i Stockholm), att dessa fått tillfälle att på detta område handhava ledningen av luftskyddet.

Till svar härpå vill jag framhålla, att det föreligger en avsevärd överdrift i det påståendet, att skolbarnsbortflyttningen icke skulle hava varit planlagd under lugnare förhållanden och tidigare än vid krigsutbrottet. Det bör sålunda ihågkommas, att luftskyddsinspektionen den 27 juni i år till länsstyrelserna och andra myndigheter remitterade ett utkast till *allmänna anvisningar rörande utrymning av luftskyddsart*, bakom vilket ligger ett betydande arbete.

I detta utkast framhölls, att frivillig utrymning är en nödvändig förutsättning för att utrymningen i allmänhet av ett större samhälle skall kunna bli effektiv. Emellertid gjordes ett undantag för den särskilt betydelsefulla befolkningsgruppen skolbarn, vilka enligt utkastet borde obligatoriskt bortflyttas genom skolans försorg och förläggas klassvis i internat. Anledningen till att man förordat denna metod var i första hand, att man hyste den uppfattningen, att anlitandet av skolans redan förut i vissa liknande hänseenden prövade organisatoriska apparat bäst skulle garantera en snabb och i görligaste mån friktionsfri utrymning. Därjämte ansågs det önskvärt, att de bortflyttade barnen redan från början kunde beredas lämplig sysselsättning och undervisning.

I de remissuttalanden, som ingingo till luftskyddsinspektionen, hade det övervägande flertalet länsstyrelser ingenting att invända emot den metod, som förordats beträffande skolbarnens bortflyttning. Endast överståthållarämbetet samt länsstyrelsen i Norrbottens län anförde betänkligheter emot den obligatoriska skolbarnsbortflyttningen främst av den anledningen, att det sannolikt skulle bereda svårigheter att uppbringa tillräckligt antal förläggningsutrymnen för de föreslagna internaten. Dessutom påpekades, att internatförläggningen skulle splittra familjerna och därmed orsaka onödig irritation. Det må tilläggas, att länsstyrelsen i Södermanlands län såsom sin mening anförde bl. a., att tvångsvis bortflyttning i största allmänhet skapade irritation.

Av denna redogörelse framgår sålunda, att länsstyrelserna haft tillfälle att framföra sina synpunkter på planerandet av skolbarnsbortflyttningen under tiden före krigsutbrottet. De därvid framkomna synpunkterna från överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Norrbottens län synas mig i så måtto beaktansvärda, att en obligatorisk utrymning genom skolornas försorg endast bör tillgripas såsom en sista åtgärd för dem, som icke frivilligt kunnat ordna bortflyttningen.

Beträffande interpellantens andra fråga är vidare att säga, att utformningen av luftskyddsinspektionens allmänna anvisningar pågick med beaktande av de under augusti månad inkommande remissyttrandena, då krigsriskerna blev akut. Inför eventualiteten av en brådskande utrymning utformades då under de första dagarna i september av skolöverstyrelsen efter anmodan från luftskyddsinspektionen och i samarbete med denna temporära anvisningar för skolutrymning. I den situationen förelåg ingen möjlighet till ytterligare samråd med länsstyrelserna. Det är också ganska naturligt, att sistnämnda anvisningar i detta läge begränsades till att avhandla den obligatoriska bort-

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

flyttningen av skolbarn genom skolornas försorg. De av skolöverstyrelsen utgivna anvisningarna hade karaktären av grundläggande och förberedande åtgärder i ett hotande läge. Att skolöverstyrelsen icke motsatt sig en frivillig bortflyttning av skolbarn framgår av överstyrelsens tidigare avgivna remissyttrande över luftskyddsinspektionens utkast till allmänna anvisningar rörande utrymning av luftskyddsort. Det heter nämligen däri bl. a.: »Emellertid bör man i den *frivilliga* utrymning, som inspektionen förutsätter, även organisatoriskt räkna med skolbarn i denna ålder (9—14 år) på så sätt, att dylika barn, som överflytta till anhöriga eller bekanta i landsorten, få uppgå i därvarande skolor under luftskyddstillstånd eller vid krigsfara.» I skolöverstyrelsens tilläggsanvisningar räknas också uttryckligen med en förberedande frivillig utrymning.

Denna uppfattning kommer även till uttryck i senare av luftskyddsinspektionen utgivna anvisningar, i vilka utrymme beretts åt en bortflyttning av skolbarn till en inkvartering, som ordnats av föräldrarna själva. Förutsättningen för en sådan frivillig bortflyttning är dock — av organisatoriska skäl — att densamma äger rum, innan Kungl. Maj:t påbjudit utrymning, d. v. s. senast under den tidsfrist, som kan uppkomma mellan tidpunkten för luftskyddstillståndets anbefallande och utrymningspåbudet.

Det må vidare tilläggas, att skolöverstyrelsens anvisningar icke innehålla någonting, som frångår vederbörande länsstyrelse eller luftskyddschef den ledning över det lokala luftskyddet, som nu tillkommer dem.

Beträffande frågans fortsatta utveckling vill jag emellertid uttala den mening, att de nu i flera avseenden vunna erfarenheterna såväl från vårt eget land som från utlandet synas visa nödvändigheten av ett starkt centralt inflytande på utrymningens planerande och genomförande. Denna centrala ledning bör utövas av luftskyddsinspektionen, som äger att granska de planer, vilka upprättas av de lokala luftskyddscheferna, och giva de direktiv, som visa sig erforderliga. I detta sammanhang finnes anledning påminna om Kungl. Maj:ts beslut av den 14 oktober, då, i samband med fastställande av 18 utrymningsorter, luftskyddsinspektionen även bemyndigades anvisa, till vilka orter utrymningen borde ske. Härtill kan läggas, att luftskyddsinspektionen den 1 december anbefalldes att upplägga ett centralregister över de fastigheter i riket, vilka enligt de uppgjorda planerna vid utomordentliga förhållanden skulle tagas i anspråk för militära, sjukvårds- eller luftskyddsändamål. Detta beslut innebär ett ytterligare betonde av att luftskyddsinspektionen bör utöva den centrala ledningen vid handläggningen av alla frågor, som beröra det civila luftskyddet.

Interpellanten framhåller i sin motivering angelägenheten av att det klarlägges var ansvaret ligger för den uppkomna situationen. Det saknas anledning att här söka någon syndabock. Då det gäller utrymning av luftskyddsorter arbeta vi på ett alldeles nytt område, där man fått överväga olika förfaranden. Först så småningom ha våra egna erfarenhetsrön i förening med den erfarenhet, som vunnits från de krigförande länderna, givit mera säkra hållpunkter för bedömning av de lämpligaste metoderna, och i den mån dylika hållpunkter förefunnits, ha erfarenheterna vederbörligen beaktats.

Herr Öman: Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet för svaret på mina frågor. Sedan den tidpunkt, då interpellationen framställdes, ha mer än sex veckor förflutit, veckor som medfört händelser av ödesdiger betydelse för Norden och måhända även för vårt land. Jag skall i dagens allvarliga situation inte ingå på någon polemik med herr statsrådet, och jag

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

vill ännu mindre söka finna någon syndabock för vad som förevarit. Jag kan beträffande det framtida ordnandet av evakueringsfrågan i stort sett nöja mig med de riktlinjer, som enligt herr statsrådet *numera* uppdragits.

Även om situationen påkallar den största återhållsamhet kan jag emellertid inte tillbakahålla några anmärkningar, som äro ägnade att belysa denna fråga även från andra sidor än herr statsrådet gjort, detta därför att vi ju alla måste vara medvetna om vilken oro denna fråga uppväckt hos stora delar av allmänheten, i synnerhet som man tyckt sig inte kunna se någon samlade och sammanhållande hand i luftskydds- och evakueringsarbetet.

Herr statsrådet anser, att det är en avsevärd överdrift att säga, att skolbarnsbortflyttningen inte varit planlagd under lugnare förhållanden och tidigare än vid krigsutbrottet. Luftskyddsinspektionen hade nämligen den 27 juni i år till länsstyrelserna remitterat ett utkast på förevarande område. Naturligtvis kan man ha olika meningar om huruvida denna tidpunkt kan anses innefatta, att förberedelser vidtagits i god tid och under lugna förhållanden. För min del har jag svårt att dela denna uppfattning.

Jag vill emellertid med stöd av några av höstens erfarenheter söka i någon mån klarlägga, i vilken ordning evakueringsfrågorna hittills behandlats.

Själv kom jag några dagar före krigsutbrottet — jag vill minnas, att det var den 25 augusti — i kontakt med detta spörsmål, närmast genom ett särskilt uppdrag av stadskollegiet i Stockholm. Jag fick därvid kännedom om den då hemligstämplade planen för Stockholms utrymning i händelse av luftskyddstillstånd. Jag måste bekänna, att jag liksom åtskilliga andra blev mycket överraskad över innehållet i denna plan. Planen innebar helt enkelt, att man skulle förflytta alla åldringar, alla sjuka och alla små barn med vårdarinnor från det inre av staden till förorterna runtomkring, till Djursholm, till Bromma, till Brännkyrka o. s. v. Med de erfarenheter man har från luftbombardemangen i andra länder borde det redan vid den tidpunkten ha varit klart för vederbörande myndigheter, att en sådan ordning icke var ägnad att i något avseende skänka allmänheten en känsla av trygghet och lika litet att ge den någon verklig trygghet.

Trots att man sedermera sökt omarbета planerna härom för Stockholms vidkommande, tycks det emellertid, som om dessa planer skulle ha smittat av sig ute i landet. Jag såg nyligen en notis i en sydsvensk tidning, enligt vilken man planerar en omflyttning inom staden Lund från vissa delar av denna stad till andra delar i händelse av luftskyddstillstånd.

Vad nu emellertid speciellt beträffar förhållandena inom skolväsendet gick det vid krigsutbrottet till på följande sätt i Stockholm. På middagen den 1 september kallades rektorerna vid alla Stockholms skolor till ett sammanträde i skolöverstyrelsen. Kapten Skiöld i luftskyddsinspektionen lämnade därvid en redogörelse för riktlinjerna för den planerade skolbarnsevakueringen i Stockholm. Rektorerna anmodades att medverka i arbetet och inkomma med förslag. Varje skola skulle ordna för sig, och man uppmanade strängt de församlade att ingenting säga till föräldrarna, för att dessa icke skulle oroas.

På en från de närvarande direkt framställd fråga svarade kapten Skiöld — och detta svar har en väsentlig betydelse i förevarande sammanhang — att evakuering av skolbarnen var *obligatorisk* och att alla barn i åldern 9—14 år skulle medfölja sina klasser. Jag har denna uppgift från en av de närvarande. Skolöverstyrelsen handlade här tydligen som luftskyddsmyndighet. Jag vill inte framföra någon kritik emot detta, då man ju, som herr statsrådet själv framhållit, under rådande brådska och oro fick gå fram på det sätt, som kunde anses mest praktiskt och lämpligt.

Enligt de direktiv, som den 1 september gavs rektorerna, skulle emeller-

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

tid intet barn i här ifrågavarande ålder få följa med den övriga familjen vid en utrymning.

I mitten av september månad uppdrogs det åt en särskild, under Stockholms folkskoledirektion lydande kommitté — »kommittén för skolornas luftskydd inom Stockholms luftskyddsområde» — att ordna skolbarnsevakueringen. Kommittén beslöt den 14 oktober att tillställa föräldrar och målsmän en promemoria om vilka skolbarn, som berördes vid en obligatorisk utrymning, och huru denna skulle ske. Bland de persedlar, som barnen enligt denna promemoria skulle medföra, märktes en bäddutrustning. Det hette, att närmare anvisningar rörande iordningställande och insamlande av bäddutrustning något senare skulle utsändas till hemmen. Detta var, mina herrar, den 14 oktober. Jag mottog själv i egenskap av målsman en sådan promemoria. Men jag har ännu i dag, nära två månader senare, icke sett röken av de utlovade närmare anvisningarna.

Av kommitténs promemoria fick man det intrycket, att barnen i åldern 9—14 år obligatoriskt skulle medfölja sina klasser. Men den 23 oktober — vi flytta oss alltså ytterligare ett litet stycke fram i tiden — utfärdade överståthållarämbetet en kungörelse om frivillig evakuering av vissa befolkningsgrupper, och i samband därmed upplystes, att evakuering av barn i åldern 9—14 år kunde ske *antingen* såsom självordnad sådan *eller* genom förläggning i skolornas internat — en efter min mening rimlig tanke.

Strax förut hade den kommunala skolluftskyddskommittén upphört att existera. Dess verkställande ledamot flyttades över till luftskyddsbyrån, och denna återfick därmed ledningen även av skolbarnsevakueringen.

Jag vill nu säga, herr talman, att det är anmärkningsvärt, att man inte redan från början gjorde det klart för allmänheten på ett begripligt sätt, att moder och barn vid en frivillig evakuering kunde tillsammans uppsöka en lugnare och mera skyddad plats. Med barn menar jag i detta sammanhang även barn i åldern 9—14 år. För mig är det nämligen alldeles självklart, att familjebanden icke böra sprängas i onödan. Erfarenheterna från andra länder och framför allt från England ha i det avseendet givit oss viktiga lärdomar. I England har tanken på bortflyttning tvångsvis gjort fiasko, och den 6 november, ett par månader efter krigsutbrottet, beslöt sig den engelska regeringen för en radikal åtgärd i strid mot vad man tidigare gjort. Då beslöt den att åter öppna skolorna i evakueringsdistrikten, och därmed erkände den, att den stort upplagda evakueringsplanen hade väsentligen misslyckats. Som stämningen i England vid den tidpunkten var och som den väl fortfarande troligen är, anses det omöjligt att tillgripa tvång för att ånyo sända bort barnen.

Jag återgår emellertid till förhållandena i vårt land. Jag vill då till en början konstatera, att trots många goda åtgärder, som vidtagits, det faktiskt i många avseenden rått stor förvirring på detta område. Jag skall be att få nämna några exempel på oklarheten och förvirringen i de olika dispositionerna.

Från luftskyddsinspektionen meddelades i september månad, att Stockholmsområdet indelats i tre farozoner, av vilka den farligaste skulle evakueras först, därpå den näst farligaste och så den relativt ofarliga zonen. En riktig och förnuftig indelningsgrund. Men, mina herrar, såvitt jag har mig bekant, hade rektorerna ännu i november icke fått något besked om den farozon, till vilken deras skolor höra.

Jag skall också taga upp ett annat specialproblem, som har sitt givna aktuella intresse. Vid en av Stockholms skolor hade man omedelbart efter mötet på skolöverstyrelsen den 1 september tillsatt en evakueringskommitté med uppgift att undersöka, vart skolans barn skulle förflyttas i händelse av evakuering.

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

Man lyckades också försäkra sig om en gård med erforderliga lokalutrymmen i Stockholms närhet. Den 2 september söktes skriftlig bekräftelse av luftskyddsmyndigheten i Stockholm, att hinder från dess sida inte skulle möta mot den tilltänkta anordningen, samt en utfästelse, att denna gård av myndigheterna reserverades för skolans räkning och icke togs i anspråk för andra ändamål — ett ganska rimligt krav från skolans sida. Major Gussing i länsstyrelsen för Stockholms län tillstyrkte, att skolan vidtog alla åtgärder för förläggningens ordnande och dit uttransporterade all behövlig materiell utrustning. Men från skolans håll måste man göra påminnelse efter påminnelse utan att kunna erhålla skriftlig bekräftelse från länsstyrelsen på att den ifrågavarande gården verkligen reserverats för skolans räkning. Länsstyrelsen kunde icke försäkra, att den inte möjligen skulle komma att rekvireras för annat ändamål. Först efter mer än en månads tid och efter de starkaste påtryckningar gång efter annan fick man den begärda utfästelsen.

Överhuvud taget, mina herrar, gäller det, att på grund av att rekvisitionsfrågorna i betydande utsträckning betraktas som hemliga, kan det befaras, att svåra kollisioner komma att inträffa mellan den frivilliga och den obligatoriska utrymningen. Det förhåller sig för närvarande så, att ett stort antal gårdar i Uppland och Södermanland — säkerligen också annorstädes — ha lovat att mottaga vänner, släktingar och bekanta, som evakueras från Stockholm. De ha gjort det i övertygelsen, att de fritt disponera över sina utrymmen. I verkligheten lär det kunna inträffa — jag säger »lär det kunna inträffa», ty det har varit omöjligt att få en säker uppgift om den saken — att myndigheterna detta oaktat oväntat rekvirera gårdarna för tvångsevakuerade. Vilken situation uppstår väl i ett sådant fall, där alltså ett visst antal personer i en hastig vändning under stor brådska och nervositet ger sig i väg från Stockholm och hamnar någonstans på landet på en gård, där de tro sig trygga och där de veta sig vara väntade och mottagna, och där det så kommer en rekvisition från myndigheterna på just den gården? Vad vill man göra med en sådan familj?

Genom en kungörelse från överståthållarämbetet den 23 oktober anbefalldes en förberedande undersökning för att få utrett, i vilken omfattning skolbarn i åldern 9—14 år kunna bortflyttas genom hemmens försorg. De, som ansågo sig i stånd att själva anskaffa hem på landet åt sina barn och sörja för resa och uppehåll, skulle senast den 29 oktober, alltså med ytterligt kort tidsfrist, anmäla detta till luftskyddsbyrån. Nu vill jag fråga: om myndigheterna ha tvångsrekvirerat utrymmena hos de anhöriga och vänner ute i landet, som de frivilligt evakuerande den 29 oktober förklarat sig vilja resa till, vart skola då de frivilligt evakuerade barnen taga vägen?

Det är att märka, att det här gäller en fråga av synnerligen stor räckvidd. Av de till luftskyddsbyrån inkomna blanketterna framgår nämligen, att 40 à 50 % av de skolbarn, som skola lämna Stockholm vid luftskyddstillstånd, önska en självordnad utrymning. Det vore därför välkommet, om man från vederbörligt håll finge ett klart besked om *vilken säkerhet som finns för att den självordnade evakueringen kan genomföras*. Det gäller inte bara barnen, det gäller också andra. Det gäller kanske framför allt klena personer, och det gäller alla gamla, av vilka många i dessa dagar gå i stark oro över vart de möjligen skola förflyttas.

Frågan är desto viktigare som luftskyddschefen i Stockholm, intendent Forsselius, i ett radioanförande på kvällen den 24 oktober uttalade följande om familjer, som räknat med att fara till ett visst pensionat, ett hotell eller en turiststation, där man varit förut: »Sådana planer måste tyvärr skrinläggas, då man får räkna med att myndigheterna lägga beslag på alla sådana möjlig-

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

heter. Även om man i förväg gjort upp om plats på ett pensionat, måste myndigheterna vägra att godkänna uppgårelsen — ja, inte ens om man betalt i förskott är man skyddad. Detta är hårt men nödvändigt, innan resurserna kunna i detalj överblickas.» Exakt så uttalade sig luftskyddschefen i ett anförande den 24 oktober. Hur kan man under sådana förhållanden begära, att den allmänhet, som samtidigt uppmanades att ordna för frivillig evakuering, skall få någon känsla av trygghet och förtroende för myndigheternas dispositioner?

Jag vill också säga några ord om en annan fråga. Evakueringen skolklassvis är inte bara en organisationssak, det är också en ekonomisk sak. Skola verkligen lärare och lärarinnor hux flux ge sig i väg med barnen utan ett öre på fickan, utan pengar till det nödvändigaste i matväg o. s. v.? Eller hur har man tänkt sig att lösa det problemet? Skall det också här bli en tvist mellan stat och kommun om vem som skall betala? Tror man männe, att det är möjligt att i det ögonblick luftskyddstillstånd proklamerats gå till de olika fattigvårdsmyndigheterna och låta dem göra medellöshetsundersökningar eller något annat för att få konstaterat, vilka som äro i behov och vilka som inte äro i behov av hjälp vid en sådan bortflyttning?

Beträffande den frivilliga utrymningen måste också komplikationer befaras, särskilt i fråga om sättet för dess genomförande. I de allmänna anvisningar rörande utrymning av luftskyddsart, som luftskyddsinspektionen i Stockholm i oktober månad utfärdade, heter det om utrymnings genomförande på följande sätt: »Om tillräckligt tidsrum lämnas mellan den tidpunkt, då faran blivit aktuell, t. ex. luftskyddstillstånd anbefallts, och den tidpunkt, då enligt Kungl. Maj:ts förordnande utrymningen skall ske, må under nämnda tidsfrist» — under nämnda tidsfrist! — »även individuella åtgärder från enskilda föräldrars (målsmäns) sida att bortflytta skolbarn till självordnad inkvartering beredas utrymme. Dock må sådan bortflyttning ej företagas förrän på uppmaning av vederbörande myndighet. Ovillkorlig skyldighet att hos vederbörande skolutrymningsledare anmäla dylik självordnad bortflyttning åvilar de för bortflyttningen ansvariga (föräldrar och målsmän). Sådan anmälan skall göras omedelbart efter det att bortflyttningen i fråga skett.»

Om vi analysera en sådan föreskrift, inte från juridiska utgångspunkter, utan som vanliga enkla medborgare, böra vi särskilt ihågkomma, att den gäller för det ögonblick, då en fruktansvärd oro råder i en stor stad, då man när som helst befarar luftangrepp, då alla rusa om varandra och alla söka sig bort.

Jag kan i detta sammanhang inte heller underlåta att med några ord beröra *kommunikationsfrågan*, en sak som ju ligger utanför själva skolbarnsevakueringen men som hör naturligen samman med denna. Vid luftskyddstillstånd räknar man med att omkring 125,000 personer med mycket kort tidsfrist skola bortföras från Stockholm, många till långt bort belägna orter. Har man på vederbörligt håll gjort klart för sig, vilket trafikproblem en sådan bortflyttning med kort tidsfrist innebär? Det kan räcka med att göra en jämförelse med järnvägarnas största prestationsförmåga vid helgerna, vid jul och nyår, och jämföra den människomängd, som då kan bortflyttas, med de skaror det här kommer att röra sig om. Man skall redan av en sådan jämförelse finna att problemet är minst sagt svårlöst. Men till detta, herr talman, vill jag lägga en annan sak, som jag tror att man från myndigheternas sida icke tillräckligt observerat. De, som skola utrymma storstaden vid luftskyddstillstånd, äro icke en samling lustresande. Det är icke en samling folk i sin bästa ålder, människor som resa i lugn och ro och som kunna taga vara på sig själva. Det är överhuvud taget ingen, vare sig man eller kvinna, i en sådan ålder eller med sådan arbetsförmåga, att vederbörande kan utföra ett nyttigt

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

arbete. Utan det är orkeslösa och gamla, det är folk över sjuttio år, det är småbarn och deras mödrar, det är sjuka — det är dessa som skola borttransporteras. Här föreligger intet vanligt kommunikationsproblem. Man kan inte bara lösa biljett för att sätta dessa människor på tåget hur som helst. Det måste ordnas med tillsyn och vård, det måste också vara folk, som ordnar allt för dem på den plats, där de kunna tagas emot. Jag har nyligen vid ett besök uppe i Jämtland hört mig för en smula om detta problem. Svaret blev att det pågår undersökningar. Någon verklig organisation för denna jättelika uppgift finns ännu inte.

En annan sak av stor betydelse är denna: Vem skall betala biljetterna för de evakuerade? Skall det bli en undersökning från fall till fall? Tror man att den undersökningen kan verkställas i det ögonblick, då luftskyddstillståndet proklamerats?

Ja, det är många frågor, herr talman, som verkligen intressera allmänheten och som ha en oerhörd betydelse för oss alla. Jag ber om överseende för att jag så länge upptagit tiden. Men jag har en känsla av att här behöver diskuteras och klarläggas. Det är möjligt att jag har misstagit mig både på den ena och den andra punkten. Men jag vill betyga, att jag endast är glad, om jag har misstagit mig och om det kan konstateras, att allt är tillfredsställande ordnat.

Jag vill sluta, herr talman, med att säga att vi ha en evakueringsfråga, som ligger utom ramen för denna interpellation och därmed sammanknutna frågor, men som jag med kammarens benägna tillstånd vill rikta uppmärksamheten på. Det är frågan om alla evakuerade, som nu kunna komma att kastas över oss från Finland. Jag vill, herr talman, till regeringens närvarande representanter uttala en varm förhoppning, att en kungl. proposition med minsta möjliga tidsutdräkt skall hamna på riksdagens bord med förslag om anslag och åtgärder för att de svenska statsmakterna även på detta område skola veta att göra sin humanitära insats.

Herr statsrådet **Forslund**: Herr talman! Efter det svar som jag har lämnat på de framställda frågorna och efter det första uttalandet av interpellanten här i dag, vari han »i stort sett» godtog de riktlinjer, som ha angivits i mitt svar och som inte äro några andra än de som nu gälla, skulle det väl i nuvarande tid vara alldeles överflödigt att fortsätta denna diskussion. Jag förstår inte vad interpellanten kan ha för syfte med att börja tala bara om det som varit, när han själv synes vara i stort sett belåten med de riktlinjer, som äro uppdragna för verksamheten och som nu tillämpas. Om folk i denna allvarstid får i pressen ta del av herr Ömans svartmålning av läget, kanske utan att det tydligt angives att riktlinjerna och arbetsmetoderna numera äro sådana, att de kunna sägas vara relativt tillfredsställande, måste det väl komma att verka ganska skrämmande. Vore det inte klokt att enas om att den här debatten kort och gott finge avslutas och att man inte gjorde större väsen av denna sak än som redan förekommit? Det frågas vad man skall ha för förtroende till myndigheterna som göra så och så — översatt i praktiken betyder det ingenting annat än att de myndigheter, som handlägga dessa mycket ömtåliga och svårhanterliga ärenden, egentligen inte ha något grepp om dem, så att när faran kommer kanske det inte alls blir så, som vi ha räknat med att det skall vara. Ett sådant tal skrämmer upp människorna. Jag har varit förvånad över frågeställningen, men är ännu mera förvånad efter det tal som han nu hållit här.

Det nämndes emellertid en sak, som jag vill lämna en upplysning om. Herr Öman talade om ett hemligt sammanträde den 1 september hos skolöverstyrel-

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

sen, där det skulle ha förklarats att vad man då resonerade om icke skulle få tillkännagivas för hemmen. I verkligheten var förhållandet så enkelt, att den 1 september förelågo icke de tryckta anvisningar, som lämpligen borde meddelas i hemmen, och därför uttalades en önskan om att det icke för ögonblicket skulle talas något vidare om saken, men den 4 september, alltså ett par tre dagar därefter, förelågo anvisningarna i tryck och kunde utlämnas till hemmen. Jag måste fråga, om det finns någon anledning att beteckna det som något så märkvärdigt, att man förfor på detta sätt.

Jag vill som sagt inte närmare uppehålla mig vid denna sak, änskönt åtskilligt av vad herr Öman yttrade skulle kunna ge anledning till ytterligare utläggningar. Det är emellertid en sak som jag än en gång vill starkt betona, nämligen att risken för att man från två olika håll skulle komma att vilja lägga beslag på en lokal ju förebygges genom den anordning, som numera är vidtagen genom att länsstyrelserna enligt gällande författningar själva äro skyldiga att upprätta register just över de ifrågavarande fastigheterna och vilka som skola disponera dem. Dessutom har regeringen, som jag nämnde i mitt interpellationssvar, senast den 1 denna månad givit luftskyddsinspektionen i uppdrag att se till att vi också få ett centralt register över de fastigheter, som skola tagas i anspråk. Numera upprätthålles en mycket intim kontakt beträffande speciellt denna sak mellan länsstyrelserna och luftskyddsinspektionen just för att garantera, att ingen erinran skall kunna göras i sådant avseende, som herr Öman här nämnde.

En hel del av herr Öman berörda frågor, som äro föremål för utredning, skall jag inte gå in på, men vad beträffar den omständigheten att flyktingströmmen till Sverige kan bli större än hittills, vill jag för kammaren lämna den upplysningen, att Kungl. Maj:t har uppdragit åt socialstyrelsen att verkställa en inventering beträffande framför allt de lokaliteter, som skulle kunna användas, och för övrigt hur man skall kunna ordna för de flyktingar, som till följd av kända förhållanden komma över till vårt land i större utsträckning än tidigare. Det är ett mycket intensivt arbete, som igångsatts genom av socialstyrelsen särskilt tillkallade sakkunniga, vilka biträda med denna utredning.

Herr Wagnsson: Herr talman! Herr Öman har i sin interpellation framställt ganska allvarliga beskyllningar mot myndigheterna för deras handläggning av en för vårt folk ytterst betydelsefull fråga. Han har i det oroliga läge, vari vi nu befinna oss, ansett det tillständigt att vidhålla en del av de av honom gjorda beskyllningarna och har genom ett anförande, som innehåller en hel rad olika mer eller mindre lösa och åtminstone i ett avseende, där jag haft möjlighet att kontrollera hans uppgifter, missvisande påståenden sökt skapa en viss känsla av olust.

Jag skulle helst i likhet med vad herr statsrådet och chefen för socialdepartementet nyss här anförde önska, att denna debatt hade uteblivit och att herr Öman inför dagens situation förklarar sig belåten med det svar han erhållit samt därmed gjort en förbehållslös reträtt. Då han inte ansett detta förenligt med sina intressen, nödgas jag med ett par ord ytterligare belysa vad han i sin interpellation har anført. Jag skall inte upprepa vad herr statsrådet redan har sagt, men ett par data kunna ju vara av betydelse för kammarens ledamöter, då de gå att bilda sig en uppfattning om i vad mån, som herr Öman i sin interpellation säger, planläggningen av evakueringen är »rörig och valhänt», den lagliga grunden för de av skolöverstyrelsen meddelade anvisningarna »minst sagt tivelaktig» och att av myndigheterna lämnats, som

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

han på ett annat ställe i samma interpellation säger, en »mångfald direktiv och kontradirektiv».

Jag erinrar då först om att denna fråga var föremål för myndigheternas uppmärksamhet innan kriget utbröt och att redan i juli månad länsstyrelserna och andra myndigheter bereddes tillfälle att yttra sig över en utarbetad promemoria, som innehöll anvisningar beträffande de åtgärder, som vid en eventuell fara skulle vidtagas. I det yttrande över dessa anvisningar, som skolöverstyrelsen avgav den 25 juli, förklarade skolöverstyrelsen sig kunna ansluta sig till luftskyddsinspektionens förslag men uttalade på en punkt en avvikande mening. Överstyrelsen ansåg att man i den frivilliga utrymning, som även inspektionen förutsätter, organisatoriskt bör räkna också med skolbarn i dessa åldrar, på så sätt att dylika barn, som överflyttas till anhöriga eller bekanta på annan ort, få uppgå i därvarande skolor under luftskydd eller vid krigsfara. Skolöverstyrelsen ansåg det alltså önskvärt att det vid sidan av den tvångsevakuering, som man förutsatte som det normala, också lämnas möjlighet för en frivillig evakuering. Några dagar efteråt, den 28 juli 1939, utsände skolöverstyrelsen till samtliga skolmyndigheter en broschyr om hemskyddet, som innehöll uppgifter om hur man skulle gå till väga vid det befarade tillstånd, varom här är fråga, och denna broschyr fanns alltså i skolorna då terminen började. Tidigare kunde de väl inte heller efter herr Ömans mening gärna vara vederbörande tillhanda. Frågan hade alltså full aktualitet redan innan det internationella läget mörknade på det sätt som sedan skedde i augusti.

När så kriget bröt ut den 1 september, lät skolöverstyrelsens chef kalla samtliga rektorer och skolföreståndare i Stockholm till ett sammanträde i skolöverstyrelsens sessionsrum. Inför det överhängande hotet och under den stämning, som då härskade, ansågs det önskvärt, att man hade tillfälle till en överläggning mellan den centrala skolmyndigheten och de skolchefer, som funnos tillgängliga i Stockholm. Herr Öman har här lämnat vissa uppgifter från denna konferens, och jag måste särskilt på en punkt fastslå och försöka för herr Öman visa, hur farligt det är att ta emot uppgifter och föra dem vidare i god tro, om man inte är säker på att de äro riktiga. Han har här sagt, att på detta möte härskade en stämning av hemlighetsfullhet och att det på förfrågan särskilt underströks, att de anvisningar som där lämnades skulle hemlighållas. Förhållandet är ungefär det rakt motsatta. På en förfrågan från en skolföreståndare vid detta möte, om man skulle hemlighålla de lämnade uppgifterna eller om ifrågavarande rektor var i tillfälle att rådgöra med sina kolleger påföljande dag om denna fråga, svarade skolöverstyrelsens chef, att naturligtvis skulle han så fort han hade tillfälle sätta sina kolleger in i frågan och lämna dem de uppgifter som behövdes. Men däremot meddelades samtidigt att man inte, innan skolöverstyrelsen hade fått sina anvisningar färdiga och distribuerade, borde be klassföreståndarna vända sig till barnen och via barnen till hemmen. Jag undrar, mina herrar, om någon människa med ansvarskänsla skulle ha kunnat ge ett annat råd, om man i denna panikstämning ytterligare skulle hetsa upp sinnena genom att, innan ännu planerna voro klara, ge lärarna i uppdrag att vända sig till barnen och skicka bud med barnen till hemmen, att man borde göra sig beredd till en evakuering. Jag tror att något annat svar överhuvud inte var möjligt.

Då herr Öman gör gällande att här förelåg ett hemlighetsmakeri, vill jag meddela följande. Detta sammanträde hölls på en fredagskväll. På lördagen arbetades febrilt vidare med denna fråga, och under påföljande söndag voro också människor sysselsatta med utarbetandet av anvisningarna. På söndagen fick skolöverstyrelsen från ecklesiastikdepartementet ett bemyndigande att

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

vidtagna erforderliga åtgärder, och den påföljande söckendagen, på måndagen, voro anvisningarna färdiga att distribueras till skolorna. I och med att dessa papper distribuerades blevo de ju offentliga handlingar. »Hemlighetsmakeriet» inskränkte sig alltså till att man inte ville att lärarna skulle springa och oro barnens föräldrar på lördagen om något som redan på måndagen blev offentlig handling. Jag tror, mina herrar, att man icke vid denna tid och i en fråga av denna art bör lämna till kammarens protokoll uppgifter, som äro till den grad missvisande som dem herr Öman här ansett sig böra lämna.

Jag har också blivit förvånad över en annan sak i herr Ömans anförande. Om jag fattat hans interpellation rätt, så har syftet med den varit att understryka betydelsen av att man inte bara går fram med en tvångsevakuering utan möjliggör och underlättar en frivillig evakuering. Jag har redan sagt att här föreligger icke något motsatsförhållande mellan myndigheterna och herr Öman. Varken skolöverstyrelsen eller andra myndigheter ha intagit någon annan ståndpunkt. Men när jag sedan lyssnade till herr Ömans anförande i fortsättningen, fann jag att han radade upp en hel mängd av de skäl, som kommit från de militära myndigheterna eller som från luftskyddsinspektionens sida anförts för att visa, varför man icke bör lita på möjligheten av en frivillig evakuering. Man har på militärt håll sagt till skolmyndigheterna: Ni skola icke hos föräldrarna uppamma den tron, att om detta olycksöde drabbar oss, de bara kunna ta sina barn och ge sig ut till släktingar på landet eller hyra in sig på pensionat eller på herrgårdar, ty det är mycket möjligt att dessa lokaler då rekvireras av de militära myndigheterna. Därför måste ni kräva av skoldistriktet, att de sörja för möjligheten att ta hand om alla barn. I den mån senare föräldrarna ha möjlighet att själva ordna evakueringen på annat sätt, underlättar det ju myndigheternas åtgärder och bör med tacksamhet emotas, men lita inte på att det är möjligt.

Vidare ha myndigheterna sagt, att om en evakuering hastigt måste ske, stå inte transportmedel till buds för alla som vilja rymma från storstäderna. Det finns inte tåg, bussar och båtar i tillräcklig mängd, och därför är det nödvändigt att man ser till, att överallt vid skolorna transportmedel finnas rekvirerade på sådant sätt, att alla barn kunna omhändertagas. Det är just detta som är gjort, det är denna anordning som skolöverstyrelsen har tänkt sig att kunna genomföra, men det är också detta som har misstänkliggjorts och gjorts till föremål för kritik från herr Ömans och vissa tidningars sida.

Jag kanske skall tillägga att vårt land sannolikt inte har en sådan tillgång på lämpliga platser ute i landet, att man konsekvent kan förverkliga en sådan tanke som att först alla som ha råd och möjlighet skola lägga beslag på de bostäder som deras släktingar på landet disponera, och sedan de militära myndigheterna få ta hand om återstoden vid en evakuering av storstäderna. En sådan anordning — om det nu är det som herr Öman siktar på — är ogenomförbar och innebär dessutom en upprörande social orättvisa, till vilken statsmakterna icke böra lämna sin medverkan.

Jag skall sluta med att säga, att sedan statsrådet i sitt anförande konfronterat herr Ömans påståenden med verkligheten, är det säkert mer än en i denna kammare som blivit ganska betänksam. En vederhäftig opposition är alltid nyttig och önskvärd, men däremot måste det anses ansvarslost att utnyttja en förklarlig oro hos föräldrar och andra för att misstänkliggöra myndigheternas åtgöranden. Under normala tider må vi kosta på oss lyxen att söka fånga opinionsvindarna i oppositionens segel för att vinna mer eller mindre lättköpta politiska framgångar. Nu är läget för allvarligt för något sådant. Vi diskutera här till ackompanjemang av bombeskadrarna över Helsingfors och samtidigt som ändlösa tåg av kvinnor och barn vandra längs vägarna i

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

vårt grannland, vars tappra befolkning med lugn och beslutsamhet möter sitt öde. Herr Öman må förstå att politiska partispekulationer icke höra samman med dagens situation. Nu gäller det icke att utså misstro, utan att väcka förtroende för myndigheterna. Herr Öman talar om faran av att familjerna splittras och att man bör undvika denna fara, men det är viktigare att sörja för barnens säkerhet, så att de icke splittras av exploderande granater.

Herr statsrådet **Engberg**: Herr talman! Kanske det riktigaste vore att breda en slöja av glömska och barmhärtighet över interpellantens uppträdande. Jag lyssnade med stigande förvåning till det anförande han fann sig böra knyta till sin första allmänna försäkran, att han delade socialministerns uppfattning, och det tack han framförde till socialministern för de riktlinjer denne hade dragit upp för skolbarnsevakueringen. Jag kan emellertid såsom ecklesiastikminister inte stillatigande åhöra den framställning, som herr Öman gav. Jag kan till en början helt instämma i den föregående ärade talarens slutord. Jag nödgas tillägga, att jag sedan lång tid tillbaka har tyckt mig förmärka, att herr Öman tillhör den sortens parlamentariker, som sätta partipolitikens intressen över nationens gemensamma även i sådana tragiska ögonblick, där det icke borde få finnas plats för partipolitikens spekulanter utan endast för svenskar som tänka på fosterlandet.

Det klander mot skolöverstyrelsen, som herr Öman framfört, är från början till slut obefogat. Det är tur för honom, att generaldirektör Holmdahl icke har yttranderätt i denna kammare; annars skulle han kunna tala om vad skolöverstyrelsens chef och ecklesiastikministern tillsammans ha förhandlat och åtgjort i dessa stycken. Jag har ett behov av att säga, att det sätt, varpå skolöverstyrelsen handlagt detta ärende, är ställt utanför varje klander. Med energi och omsikt har verket från början tagit upp denna sak. Mellan mig och generaldirektör Holmdahl ha ingående överläggningar ägt rum. Jag har under hand givit mitt gillande till den principiella promemoria, som han förelagt mig. Han och jag ha först under en lång konferens med luftskyddsinspektören och ett av de konsultativa statsråden punkt för punkt, detalj för detalj, diskuterat igenom detta problem. Jag har vid en konferens med socialministern och representanter för luftskyddsinspektionen med luftskyddsinspektören i spetsen ytterligare dryftat detaljproblemen. Slutligen har luftskyddsinspektören inför den samlade regeringen lämnat en utförlig redogörelse för evakueringsfrågan i allmänhet och skolbarnsevakueringen i synnerhet. Jag vågar försäkra kammaren, att enligt min uppfattning icke något område av evakueringsproblemet blivit så grundligt ventilerat och genomdiskuterat som just frågan om skolbarnsevakueringen. Den är faktiskt den bäst ordnade.

Själv har jag barn i både folkskola och läroverk. Jag vet precis vilka bekymmer som finnas hos föräldrar och målsmän och även hos barnen själva. Det är fullkomligt riktigt, att det skulle ha varit ansvarslöst att medverka till någon panikstämning. Det har rått stark oro ändå, och därför ha de åtgärder, som diskuterats och vidtagits, bragts å bane under känslan av ansvaret att icke göra ont värre eller, rättare sagt, oron större.

Jag har från början givit mitt gillande åt principen att företaga en kategoriklyvning av skolbarnen. Problemet var nämligen, huruvida man skulle ta med alla barn i den skolpliktiga åldern, alltså från sju år till fjorton år, eller om man skulle betrakta och behandla den grupp, som innefattar barn i åldern 9—14 år, på annat sätt än åldersgruppen 7—9. Jag accepterade skolöverstyrelsens uppfattning, att barn mellan sju och nio år — det veta alla vi, som äro föräldrar — icke böra skiljas från mor; de höra ihop med mamman och böra alltså hänföras till spädbarnsåldern. Evakueringsproblemet beträffande barn

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

mellan sju och nio år är — och jag vädjar därutinnan till alla föräldrar i denna kammare — detsamma som evakueringsproblemet, när det gäller spädbarn. Därför har det varit riktigt och resonligt att göra denna klyvning och ta barnen från nio till fjorton år för sig.

Och här, mina herrar, ha vi det problem, som herr Öman alldeles viftade bort eller blandade bort i den framställning han serverade, nämligen problemet om den frivilliga evakueringen i förhållande till den obligatoriska. Vi ha gudskelov i vårt land inte så långt från staden ut till bondbygden. Vi ha gudskelov personliga relationer mellan tusentals familjer i städerna och hemmen därute i bygderna. Vi ha därför också i en procentuell utsträckning, som inte alls kan jämföras med förhållandena i det ofantligt mycket mer och sedan ojämförligt mycket längre tider industrialiserade England, personliga släktskaps- och bekantskapsrelationer mellan städernas befolkning och bygdens. Det ligger i sakens natur, att det skall så vara i ett land med vår sociala struktur. I en situation som denna är detta förhållande en mycket stor tillgång, som gör det möjligt för många, ja överraskande många föräldrar och målsmän att i god tid med mer eller mindre nära släktingar i de svenska bygderna träffa uppgörelser om tillflykt, därest olyckans dag randas. Det var rimligt och riktigt, att man sökte få en uppfattning om hur många som ville begagna sig av möjligheten till frivillig evakuering. Det har visat sig — och vitsordats vid våra överläggningar med luftskyddsinspektören — att av familjerna i Stockholm ett överraskande stort antal kunnat svara att de sörjde för evakuering och inkvartering själva genom sina anhöriga och bekanta i landsorten.

Men så ha vi den andra gruppen, den grupp som inte är i samma lyckliga situation. Denna grupp är samhället skyldigt att tänka på, och där är tvångsevakuering alldeles nödvändig. Det är nu ordnat detalj för detalj, hur härvidlag skall förfaras. När farosignalen ges, om jag så får uttrycka mig, och evakueringen skall börja, vet man precis var uppsamlingsplatserna äro belägna, man vet till vilket kvarter och vilken kvartershörna man skall bege sig för att få transport ut till landsbygden. Jag måste säga, att i den plan, som är prövad av regeringen, finns enligt min tanke ingenting väsentligt som brister. Jag hoppas att herr Öman har läst den kungörelse, som bär min kontrasingnation och som innehåller bland annat anvisningar om hur här skall förfaras.

Det är klart, att det är ett ytterst vanskligt problem, huruvida mödrarna alltid böra ge sig i väg med de minsta. Familjen är i alla länder och i alla samhällen en ekonomisk enhet. Sunda förståndet säger oss alla, att ingenting spränger denna ekonomiska enhet mer än om mor måste bryta upp och ge sig av från den familj, som hon håller samman. Herr Öman bör förstå, att här öppna sig mycket ömtåliga problem. Tvång och hänsyn måste avvägas. Man får inte skära alla sociala kategorier och familjer över en kam. Det gäller sysskon, som skola ha föda och tillsyn. Det gäller hur husfar själv skall ha det. Jag menar kort sagt, att detta är ett problem, som förtjänar att tagas med mycket större allvar än herr Öman har visat i denna debatt.

Själva evakueringsproceduren har övervägts och planlagts under hänsynstaganden av detta slag, och jag är glad att kunna säga kammaren att på just det specialområde, varpå interpellanten tagit sikte, problemet reglerats först och bäst. Jag kan också tillägga, att kommunikationsproblemet, i vad det gäller att föra bort skolbarnen, är klarat. Det är verkställt en ingående undersökning, hur långt den militära prioritetsträtten till kommunikationsmedlen sträcker sig — jag tänker särskilt på bussar och dylikt — och det är garanterat, att det nödiga antalet för barnens evakuering finns att tillgå.

Herr Öman är tidningsman, och han är ledamot av denna kammare, man han är också en man, som bör känna ett ansvar i denna tid. En sådan ömtålig fråga

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

som denna skall icke användas som tillhygge mot en eller annan regering eller mot ett eller annat ämbetsverk. Herr Öman har haft tillfälle, om han velat göra sig besvär, att vända sig till sin partivän generaldirektör Holmdahl och få vederhäftiga upplysningar om vad som har gjorts. Han kunde ha vänt sig till ecklesiastikdepartementet, och vi skulle ha försett honom med alla upplysningar, som vi hade kunnat lämna. Han kunde då ha underlåtit att framställa sin interpellation, som, herr talman, icke är framställd på grund av något bekymmer för skolbarnsevakueringen, utan för att få en tillökning i det lilla partipolitiska husapotek, som herr Öman har så mycket sinne för.

Herr Västberg: Herr talman! Det kunde vara frestande att i anslutning till den diskussion, som här har förts, yttra ett och annat om vad som har ägt rum på detta område. Jag skall emellertid respektera vad som har sagts från socialministerns sida, fastän jag inte kan respektera de brösttoner, som man använt mot interpellanten. Det är möjligt, att hans bekymmer varit av mera partipolitisk än saklig art — det kan jag inte yttra mig om — men att det finns anledning till sakliga anmärkningar mot det sätt varpå evakueringfrågan i vårt land har handlagts behöver man väl inte sticka under stol med. Jag skulle själv kunna lämna en hel del bidrag i detta avseende, även om jag ger vitsord åt statsrådet Engbergs förklaring, att den del, som gäller skolbarnsevakueringen, är den mest grundligt undersökta av hela evakueringsproblemet.

Herr Wagnsson mobiliserade som ett huvudargument vad som skett i Helsingfors och talade om mödrarna och barnen, som släpa sig fram utefter vägarna etc. Jag tycker att detta närmast borde vara anledning till en förstärkt självrannsakan, hur vi själva i verkligheten ha det ordnat för evakueringen av mödrarna och de barn, som icke komma att omhändertagas av skolmyndigheterna, samt av sjuka och åldringar. Jag hör inte till dem, som vilja bidra till att skapa någon panikstämning i denna fråga, men å andra sidan är det ju alldeles självfallet, att riskmomenten för vårt land nu äro så aktuella, att man med mycket stort allvar bör ta på frågan om en smidig och effektiv evakuering av de människor som kunna undvaras på de hotade orterna.

Jag skulle för min del vilja bidra med en positiv synpunkt, som på samma gång utgör en anmärkning. Luftskyddsinspektionen och länsstyrelserna i all ära, de ha i alla fall icke enligt min uppfattning, med all den sakkunskap de besitta, tillfälle att utnyttja möjligheterna på ett sådant sätt, att man kan känna sig fullt trygg för att en evakuering i vårt land kommer att gå så smärtfritt som man bör ha rätt att fordra. Jag tycker nämligen, att det är rätt förvånansvärt, att i ett land som Sverige, där det finns rikt blomstrande frivilliga organisationer, dessa organisationer icke inkopplas i den statliga apparaten och utnyttjas till att dels undersöka de möjligheter, som finnas ute i orterna, dels biträda vid utrymningen av de farofyllda zonerna. Man har här sagt, att det behövs en central ledning, och det är en alldeles självklar sak, ja, jag anser den till den grad självklar, att enligt min mening även den frivilliga evakueringen måste organiseras. Även den måste ske efter bestämda, detaljerade planer, det måste äga rum ett intimt samarbete mellan den centrala evakuering myndigheten och de lokala organisationer och kommittéer, som skola sköta om mottagandet av de evakuerade. Det är inte bara *ett* ömtåligt problem, utan det är många som skola lösas. Jag tror inte, att en ensidigt sammansatt luftskyddsinspektion och ensidigt rekryterade länsstyrelser, inte ens i samarbete med mera mångsidigt sammansatta kommunala nämnder, ha samma möjligheter att på egen hand åstadkomma den smidiga och effektiva

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

apparat, som de skulle kunna få genom ett organiserat samarbete med de lokala folkliga organisationerna inom olika läger. Här finnas frivilliga, utnyttjade krafter, som borde tagas i anspråk. Sådana krafter ha utnyttjats exempelvis för organiserandet av hemskyddet, och jag tycker att erfarenheterna därifrån visa, att det bör finnas möjlighet att nå goda resultat även på detta område.

Jag vill med dessa ord bara rikta en vädjan till de myndigheter, som ha ansvaret på detta område — både socialministern och luftskyddsinspektionen — att man verkligen träder i förbindelse med de olika folkliga organisationerna, både centralt och lokalt, och ordnar ett planmässigt samarbete och att man därtill igångsätter en informationsverksamhet på olika håll, vilket jag anser vara det mest nödvändiga i förberedelserna för en evakuering. Viktigast är ju, att människorna känna förtroende, att de inte gripas av panik, att de veta vad de skola göra, vart de skola ta vägen och vad de skola ha med sig, överhuvud taget att de ha reda på hur hela evakueringen skall ske. I en del av dessa avseenden äro inte planer och informationer genomförda i den utsträckning som man kunde önska.

Det är bara denna synpunkt som jag velat framföra i debatten, och för min personliga del undanber jag mig att utsättas för misstanken att lägga annat än sakliga synpunkter på denna fråga.

Herr Öman: Herr talman! Jag vill med harm tillbakavisa de kränkande beskyllningar, som statsrådet Engberg här framställt mot mig. Jag har aldrig satt och sätter nu mindre än någonsin partipolitiken över nationens gemensamma intressen. Man skall känna mig mycket illa för att göra gällande, att jag här i politisk avsikt skulle ha framträtt med något partipolitiskt tillhygge mot den sittande regeringen. Jag har överhuvud taget icke i denna fråga konfererat med någon enda representant för det parti, som jag tillhör. Det skulle heller icke ha fallit mig in att göra det i en fråga av denna beskaffenhet, som icke är och icke bör vara någon partifråga utan är gemensam för oss alla. Ätminstone i Stockholms stad ha vi inte uppfattat luftskyddsfrågan som en partipolitisk stridsfråga. Men väl må det, herr talman, inför en situation sådan som den som förelegat i höst vara tillåtet för envar av kammarens ledamöter att uttala sin mening och framföra de bekymmer, som faktiskt råda bland stora delar av allmänheten över den oklarhet, som obestriddligen karakteriserat myndigheternas uppträdande på detta område.

Jag är glad, herr talman, om det verkligen förhåller sig så, som herr statsrådet Engberg uppgav, att *ingenting brister beträffande det sätt, varpå regeringen har ordnat denna sak*, och att i detta nu allting är klart för en evakuering. Jag vill gärna ta herr statsrådet på orden, ehuru jag måste med beklagande konstatera, att man från statsrådsbänken icke med ett ord i sak ingått på mina i dag framställda frågor. Motivet för mitt framträdande i denna fråga var detsamma, som nyss föranledde en annan ledamot av denna kammare, en socialdemokrat, att framföra kritiska erinringar mot evakueringsfrågans handläggning. Jag tar med tillfredsställelse fasta på detta. Liksom herr Västberg har jag velat hålla denna diskussion på ett sakligt plan. Jag har framställt sakliga frågor utan personlig biavsikt och utan politisk biavsikt. Jag beklagar, herr talman, att i någon mån på grund av statsrådet Forslunds svar men framför allt på grund av statsrådet Engbergs inlägg denna debatt förts ned till en nivå, där den icke i detta för vårt land kritiska ögonblick bort få befinna sig.

Herr statsrådet **Forslund:** Endast ett par ord med anledning av vad herr Västberg anförde.

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

Han uttalade sitt missnöje över att intet samarbete förekom med de frivilliga krafter, som skulle kunna biträda vid evakueringsfrågornas handläggning och särskilt vid det rent praktiska arbetet med desamma. Jag vill då erinra om att luftskyddsinspektionen i de allmänna anvisningar, som den utfärdade i oktober månad i år, tydligt och klart har angivit — vilket jag också påpekade i medkammaren för någon tid sedan som svar på en fråga — att vid planläggning av frågor rörande utrymning biträde bör kunna påräknas av den kvinnliga beredskapskommitté, som kan finnas å orten, eller annan frivillig organisation eller sammanslutning. Överhuvud taget böra kvinnor i största möjliga utsträckning tagas i anspråk för att biträda med åtgärder för utrymning, framför allt då det gäller omhändertagande av minderåriga. Anvisningar äro således redan utfärdade till de myndigheter, som lokalt ha att handlägga dessa ärenden.

Herr Västberg: Herr talman! Gentemot vad herr statsrådet senast yttrade i sin replik till mig vill jag bara säga, att jag inte på något sätt har påstått, att inte luftskyddsinspektionen beaktat den synpunkten, att man bör taga i anspråk de lokala krafter, som kunna finnas. Men vad har luftskyddsinspektionen gjort för att taga initiativ, för att organisera dessa krafter, att alltså ge dem en paroll och en plan för åstadkommande av en sådan organisation? Ingen människa ute i landet har någon aning om på vilket sätt luftskyddsinspektionen tänkt sig genomföra den saken. Man har inte ens reda på vad som står i luftskyddsinspektionens anvisningar. De finnas hos en och annan myndighet, men de stora folkliga organisationerna ha ingen aning därom. Kvinnornas beredskapskommittéer ha för övrigt tiggat och bett att få vara med om att organisera detta. Det vore roligt, om någon ville berätta om de smärtsamma erfarenheter av det uteblivna samarbetet, som man på detta håll har haft.

Herr Wagnsson: Herr talman! Herr Öman har här nyss förklarat, att han endast drivits av sakligt intresse för denna fråga och att han inte alls fört några som helst överläggningar i ärendet med vare sig generaldirektör Holmdahl eller någon annan av sina partivänner. Med anledning därav vill jag påstå, att det synes mig vara ett något egendomligt beskaffat sakligt intresse, om en ledamot av kammaren i en så ömtålig fråga som denna rusar åstad med en interpellation, som innehåller missvisande och oriktiga uppgifter, utan att ens ha bemödat sig om att genom en person, som han mycket lätt kan träffa och som besitter sakkunskap på området, förskaffa sig vederhäftiga uppgifter.

Herr Öman: Herr talman! Med anledning av herr Wagnssons erinran vill jag bara göra ett kort konstaterande.

Innan jag framställde min interpellation hade jag vid upprepade tillfällen haft överläggningar med personer, verksamma inom luftskyddsverksamheten och skolväsendet i Stockholm. Beträffande sammanträdet på skolöverstyrelsen den 1 september har jag grundat min framställning på upplysningar, vilkas riktighet jag inte haft anledning betvivla. Skulle det förhålla sig så, som herr Wagnsson säger, att någon detalj i dessa upplysningar varit oriktig — nämligen i avseende på hemlighållandet av anvisningarna för föräldrarna — beklagar jag detta. Men jag har som sagt inte haft anledning ifrågasätta riktigheten av nämnda upplysningar, som dessutom lämnades mig i skriftlig form.

Ang. planerna för evakuering av skolbarn. (Forts.)

Herr **Wagnsson**: Herr talman! Herr Öman har meddelat, att han fört ingående diskussioner med representanter för luftskyddsverksamheten i Stockholms stad och att han grundat sin framställning på de uppgifter, som han därvid erhållit. Jag måste säga, att det förefaller mig vara lika ansvarslost handlat, om han rusar åstad med en interpellation utan att förhöra sig hos de myndigheter, mot vilka han riktar sina anklagelser. Det hade varit mycket enkelt för herr Öman att skaffa sig förstahandsuppgifter om vad som förevarit. Då hade han kanske sluppit att ställa till med en interpellationsdebatt, som jag inte tror varit till något gagn.

Herr statsrådet *Forslund* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 91, med hemställan om riksdagens samtycke till utfärdande av förordnande jämlikt 1 § lagen om tjänsteplikt för medicinalpersonal.

Upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 204, med inbjudan till första kammaren att förena sig med andra kammaren i dess beslut, att andra särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts proposition nr 91, med hemställan om riksdagens samtycke till utfärdande av förordnande jämlikt 1 § lagen om tjänsteplikt för medicinalpersonal, ävensom de ytterligare framställningar, som kunde komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Berörda inbjudan antogs av första kammaren.

Ordet lämnades ånyo till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet **Forslund**, som enligt vad å föredragningslistan angivits komme att vid detta sammanträde besvara jämväl herr Bergmans interpellation angående förebyggande av oordningar vid värnpliktigas inryckning m. m. och nu yttrade: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Johan Bergman interPELLERAT mig, huruvida regeringen vidtagit några åtgärder av analog art med dem, som vidtogos 1914 eller senare under världskriget rörande provisoriskt förbud mot försäljning av starka drycker eller dylikt på de platser, där truppsammandragningar för neutralitetsvakt då föranstaltades, ävensom vilka åtgärder regeringen hade för avsikt att hädanefter vidtaga i syfte att förhindra oordningar av det slag, som förekommit bl. a. i Nynäshamn.

Till svar härå vill jag först framhålla, att dåvarande chefen för civildepartementet den 6 augusti 1914 genom telegrafiskt cirkulär anmodade samtliga länsstyrelser »att taga under övervägande, huruvida icke med hänsyn till de allvarliga förhållandena inskränkningar i fråga om utminuterung och utskänkning av spritdrycker, vin och öl lämpligen borde vidtagas». Som synes hade ifrågavarande cirkulär allenast karaktären av en anmodan till länsstyrelserna att överväga, huruvida icke länsstyrelserna skulle utnyttja vissa dem tillkommande befogenheter.

Länsstyrelserna äga även för närvarande enligt landshövdingeinstruktionen och rusdrycksförsäljningsförordningen vidsträckta befogenheter för ordningens upprätthållande överhuvud. Såvitt jag kunnat finna, följa länsstyrelserna under den nuvarande krisen med stor uppmärksamhet nu ifrågavarande förhållanden. I den mån behov av åtgärder för förhindrande av ordningens störande kunnat förutses, synas sådana också hava vidtagits. Jag vill i detta

Första kammarens protokoll vid urltima riksdagen 1939. Nr 24.

Ang. förebyggande av oordningar vid värnpliktigas inryckning m. m.

Ang. förebyggande av oordningar vid värnpliktigas inryckning m. m. (Forts.) sammanhang erinra om att orsakerna till den ur skilda synpunkter beklagliga händelse, som interpellanten närmast åsyftar, ännu icke blivit klarlagda.

Mitt svar å interpellantens frågor blir, att regeringen hittills icke ansett förhållandena motivera några särskilda åtgärder av den art interpellanten ifrågasatt.

Herr Bergman: Herr talman, mina herrar! Dagens förste interpellant klagade över att han hade fått vänta sex veckor på svar på sin interpellation. För min del har jag ingen anledning att klaga över att svaret dröjt. Det har kommit mycket raskt. Statsrådet har inte ens ansett sig böra avvakta slutresultatet av den undersökning som pågår rörande ett av de fall, som jag har anfört. Man kan inte annat än vara tacksam för raskheten med svaret, men man måste fråga sig om det inte funnits någon möjlighet att påskynda denna utredning; den har pågått rätt länge, så att man nu borde kunnat få veta resultatet. Men bortsett därifrån var det ju inte bara Nynäshamnssaken jag berörde. Det var åtskilligt annat också.

Det är inte allenast jag och mina meningsfränder i alkoholfrågan, som hysa de bekymmer jag uttalat. Ingen mindre än arméchefen själv har för en tid sedan uttalat synnerligen allvarliga ord och gjort hemställan om att någonting borde åtgöras i denna sak. Förhållandena kunna knappast vara bagattellartade, då de kunnat föranleda själva arméchefen att vidtaga en sådan åtgärd. Hans förslag går i huvudsak ut på att man skulle draga in motböckerna för dem, som ha sådana; i många fall ha väl dock de värnpliktiga inga motböcker. Det, som närmast gav honom anledning att ingripa, var, skulle jag tro, vissa uppträden vid landstormsinryckningarna. Det gällde då företrädesvis äldre personer.

Jag har erinrat om detta för att visa, att det inte är okynne, som har framkallat denna interpellation, utan ett ytterst allvarligt missförhållande. Jag vill också erinra om att en av de stora tidningarna här i Stockholm, vilken ingalunda har gjort sig känd för vad man kallar nykterhetsfanatism, nämligen den ansedda och vida spridda tidningen Dagens Nyheter, om dessa saker häromdagen yttrade följande: »Det är förödmjukande att behöva erkänna, att den stigande folkbildningen inte lyckats resa en pålitlig vall mot spritens översvämningar. Ingenting är mera bedrövligt än detta primitiva supande och hoverande i flock. Man förstår mer än väl försvarsmaktens representanter, som vädja till kontrollstyrelsen att göra vad den kan för att stävja ofoget. Det föreslagna medlet — skärpt tillämpning av bestämmelserna om indragning av motbok — är kanske inte det bästa. Det är tveklaktigt om dessa kontrollmyndigheter böra tilldelas en särskild rätt att gradera sina inskridanden med hänsyn till de förhållanden, som här beröras. Huvudsaken är i varje fall den allmänna reaktionen mot dessa för nationen och försvaret nedsättande företeelser. Folk som göra sig skyldiga till något så dumt och subbigt som fylleri, när de kallas i rikets tjänst, böra få känna av att de skämt ut sig.»

Detta är naturligtvis riktigt, men det är så dags att ingripa, sedan skandalen inträffat. Det viktigaste är att förebygga, att sådant händer, och det är åtgärder i den vägen, som jag har efterlyst. Det är inte bara militära personer, utan många andra, som göra sig skyldiga till sådana saker. Liknande uppträden förekomma vid stora folksamlingar överhuvud, idrottstävlingar o. s. v. Men det är märkvärdigt, vad alla påpekanden i denna riktning äro resultatlösa. Man betraktar saken såsom tämligen ligkiltig, och det får fortgå som det har varit. För ett par år sedan var det t. ex. ett antal från idrottsfestligheter i Danmark hemvändande ynglingar, som väckte skandal genom vilt och onyktert uppträdande på färjan och tåget, varigenom de bragte

Ang. förebyggande av oordningar vid värnpliktigas inryckning m. m. (Forts.)
vanära över vårt land och folk. Och sedan minnas vi, hur det var vid Rämennoppet, då en stationsinspektör berättade, att fylleriet på ett extratåg enligt hans mening slog alla rekord. Passagerarna voro som djur, sade han. Jag interpellade den gången också. Det gjordes en undersökning, och jag fick ett svar ungefär som så, att det var ingenting värre än vanligt. Måste det verkligen vara vanligt i Sverige med sådana uppträden som detta? Då får jag uppriktigt beklaga vårt svenska folk. Men jag tror inte att det förhåller sig så, utan det beror på att man inte tar itu med saken tillräckligt kraftigt och framför allt på förtänksamt och förebyggande sätt.

Nu säger herr statsrådet i anledning av min interpellation: »Till svar härpå vill jag först framhålla, att dåvarande chefen för civildepartementet den 6 augusti 1914 genom telegrafiskt cirkulär anmodade samtliga länsstyrelser 'att taga under övervägande, huruvida icke med hänsyn till de allvarliga förhållandena inskränkningar i fråga om utminuterung och utskänkning av spritdrycker, vin och öl lämpligen borde vidtagas'. Som synes hade ifrågavarande cirkulär allenast karaktären av en anmodan till länsstyrelserna att överväga, huruvida icke länsstyrelserna skulle utnyttja vissa dem tillkommande befogenheter.»

Detta är ordagrant detsamma som jag meddelat i årets remissdebatt och så gott som ordagrant vad jag anförde i sammandrag i motiveringen till min interpellation. När herr statsrådet kallar detta för sitt svar på interpellationen, får man därför verkligen säga, att det är ett svar, som var obehövt för interpellanten. Sedan tillägger herr statsrådet: »Länsstyrelserna äga även för närvarande enligt landshövdingeinstruktionen och rusdrycksförsäljningsförordningen vidsträckta befogenheter för ordningens upprätthållande överhuvud. Såvitt jag kunnat finna, följa länsstyrelserna under den nuvarande krisen med stor uppmärksamhet nu ifrågavarande förhållanden. I den mån behov av åtgärder för förhindrande av ordningens störande kunnat förutses, synas sådana också hava vidtagits.» — Jag tvivlar inte på att det vidtagits åtskilliga sådana åtgärder, men det har tydligen inte varit tillräckligt för att förebygga uppträden, att döma av den omständigheten, att själva arméchefen nödgats klaga. Det måste vara något fel i maskineriet. Under sådana förhållanden kan jag inte finna det obehövt att hemställa, att regeringen måtte göra påminnelser, liksom den år 1914 sittande regeringen gjorde, med omedelbar effekt i alla län.

För övrigt tillägger herr statsrådet: »Jag vill i detta sammanhang erinra om att orsakerna till den ur skilda synpunkter beklagliga händelse, som interpellanten närmast åsyftar» — ja, det är den som jag särskilt nämnt såsom den senast inträffade, men jag åsyftar de andra lika mycket — »ännu icke blivit klarlagda.» Det är också precis vad jag sagt i interpellationsmotiveringen. Jag lade inte ansvaret på den ene eller andre av dem, som voro inblandade i Nynäshamnsbråket, ty den saken var ännu inte utredd. Men vad som är klart, sade jag, det är, att när det finnes rusdrycker av olika slag tillgängliga, spritdrycker, pilsner eller vin, d. v. s. just de drycker, som regeringen år 1914 erinrade om att man borde vidtaga restriktiva åtgärder emot, så är det att vänta, att någonting i stil med detta inträffar. Vem det är, som gör sig skyldig till det, vet man inte alltid. Det är inte sagt att det är militären. Det kan lika gärna vara civila personer. Men i alla fall blir det bråk, och för att förebygga detta bör man tillgripa sådana åtgärder, som vidtogos 1914.

Beträffande Nynäshamnsbråket föreligga fullkomligt motsatta uppgifter. Från ett håll har det sagts, att allesammans voro fullkomligt nyktra, från ett annat håll, att allesammans voro berusade. Det är klart, att bägge dessa påståenden inte kunna vara sanna. Troligtvis är intetdera exakt riktigt. Det

Ang. förebyggande av oordningar vid värnpliktigas inryckning m. m. (Forts.) får utredningen klargöra. Men jag ber att få fästa uppmärksamheten på en sak i detta sammanhang, som kan förklara en del av de mycket olika uppgifter, som framkomma vid dylika tillfällen. Det är att människor mena så olika med beteckningen »berusad». Det finnes personer, som äro så toleranta i detta avseende, särskilt vid undersökning av s. k. rattfyllerister, att de ansett en man icke vara berusad, även om han enligt läkarens blodprov har flera gånger så mycket alkoholkoncentration i blodet som den, vilken bland läkare betraktas som den högsta tillåtna. Det är ju inte bara vid förande av motorfordon, utan också i många andra fall, som olyckor ha inträffat på grund av alkoholförtäring utan att det syntts utanpå vederbörande. För åskådaren har det sett ut som om vederbörande icke varit berusade. De kunna vara farligt alkoholpåverkade i alla fall.

Jag vill i detta avseende erinra om en iakttagelse, som gjordes för ungefär 750 år sedan, men som är lika aktuell i dag som då. Den är uttalad i det första nykterhetstal, som finns upptecknat i nordisk litteratur. Det är så aktuellt, att det skulle förtjäna att spridas i sin helhet i vårt land för närvarande, liksom i andra länder och tider. Jag skall naturligtvis inte besvära kammaren med att läsa upp det. Jag skall bara citera ett par rader, som beröra vad jag nyss talade om. Talet hölls av en av Norges mest betydande konungar under senare delen av 1100-talet, Sverre Sigurdsson. Han yttrade bland annat följande: »Tacka vilja vi engelsmännen, som hava fört hit vete och honung och kläde. Så vilja vi också tacka de män, som kommit hit med lärft och lin och (koppar)kittlar. Likaledes vilja vi nämna dem som kommit från Orkneyöarna, Färöarna och Island, och alla, som fört hit sådana saker, som behövas och äro till nytta för detta land. Men de som ha kommit hit med vin, som de sälja både till mitt folk (d. v. s. krigsfolket) och till stadsborna och köpmännen, de ha gjort mera ont än gott. Och ha de sitt liv kärt, böra de strax förfoga sig härifrån.» Och så räknar kungen upp det onda de gjort. »Några ha mistat livet, andra ha blivit lemlästade, många ha blivit kränkta och skamhöljda, och det är vinets skuld.» Sedan räknar han upp följderna, om en man faller för denna frestelse, och anför då bl. a.: »För det fjärde blir han så ömtålig, att han inte tål någonting, varken ord eller handling, utan gengäldar dubbelt för varje förnärmelse, och dessutom baktalar han ofta dem som äro oskyldiga.»

Vem har inte iakttagit sådana där ömtåliga människor, som göra sig skyldiga till förseelser och ovett i alkoholpåverkat tillstånd? Till det yttre se de ofta inte ut att vara berusade, men de behöva bara få ganska litet alkohol i sig för att deras psykiska tillstånd skall bli sådant, att de äro mera retliga än vanligt. Något sådant har troligtvis inträffat i det nu berörda fallet. Man skall inte bagatellisera sådana saker. Men det viktiga är i dylika fall inte så mycket — i varje fall inte enbart — att skämma ut vederbörande och straffa dem med drakoniska straff, utan att vidtaga åtgärder av förebyggande art och av sådan beskaffenhet, att dylikt icke behöver förekomma. Och det finnes inte något effektivare sätt än att laga så, att dessa drycker icke äro tillgängliga vid sådana tider och tillfällen, när man enligt så många föregående erfarenheter kan vänta, att dylika uppträden skola uppstå.

Det är endast detta jag velat framhålla, och när vi ha en regering, som bland sina ledamöter räknar flera för närvarande och f. d. organiserade nykterhetsvänner — tages hänsyn även till den sistnämnda kategorien, kan man konstatera, att ingen svensk regering tidigare haft så många medlemmar, som aktivt ha deltagit i nykterhetsrörelsen — då skulle man, synes det mig, av en sådan regering kunnat vänta större positivt och praktiskt intresse för dessa saker, än som visats.

Ang. förebyggande av oordningar vid värnpliktigas inryckning m. m. (Forts.)

Jag kan inte underlåta att på samma gång erinra om att denna regering för ett par år sedan framlade ett förslag, som den tyvärr förmådde en lydlig riksdagsmajoritet att bifalla, om *underlättande* av åtkomsten av alkoholdrycker i vårt land, vilket, enligt vad provinsialläkare och nykterhetsnämnder nu vitsorda, har lett till ökad konsumtion och ökat antal fylleriförseelser. Visserligen bör det också erkännas, att samma regering på det yttersta av dessa dagar har lagt fram propositionen om starkt ökad beskattning av rusdrycker, och den kommer givetvis att verka i nykterhetsfrämjande riktning. Men detta har skett endast på grund av situationens ekonomiska nödtvång. Vi ha flera gånger förut begärt sådan skattläggning, men då har man ej velat veta av den. Man borde kunnat vänta, att det även i andra avseenden och av hänsyn till nykterhetseffekten visats större positivt intresse för denna sak. Jag anser, att riksdagens nykterhetsvänner skulle göra sig skyldiga till en stor försummelse, om de inte begagnade tillfället att ännu en gång fästa uppmärksamheten på detta, när nu särskild anledning föreligger och då det gått så långt, att t. o. m. arméchefen funnit sig böra uttrycka sina bekymmer i saken.

Föredrogos och hänvisades till första särskilda utskottet nedannämnda motioner:

nr 41, av herrar *Sylwan* och *Holmström*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om skatt å läskedrycker, m. m.; samt nr 42, av herrar *Sandén* och *Wagnsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om statlig nöjesskatt.

Vid förnyad föredragning av första särskilda utskottets utlåtande nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående redovisningen av utgifter under fjärde huvudtiteln vid mobilisering m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs änyo första särskilda utskottets utlåtande nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående tillverkning och beskattning av maltdrycker, m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 14 oktober 1939 dagtecknad proposition, nr 68, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, utom annat, antaga vid propositionen fogade förslag till

1) förordning angående tillverkning och beskattning av maltdrycker; samt
2) förordning om ändrad lydelse av 6 § 2 mom. förordningen den 11 juni 1926 (nr 207) angående tillverkning och beskattning av brännvin.

Till utskottets behandling hade överlämnats följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen:

1) de likalydande motionerna nr 19 i första kammaren av herr *Bergman* m. fl. och nr 29 i andra kammaren av herr *Lindmark* m. fl.;
2) de likalydande motionerna nr 20 i första kammaren av herr *Lindström* m. fl. och nr 28 i andra kammaren av herr *Nilsson* i Göteborg m. fl.;
3) motionen nr 27 i andra kammaren av herr *Nylander* m. fl.; samt
4) motionen nr 33 i andra kammaren av herrar *Tornegård* och *Jonsson* i Skedsbygd.

*Lagförslag
ang. tillverk-
ning och be-
skattning av
maltdrycker
m. m.*

Lagförslag ang. tillverkning och beskattning av maltdrycker m. m. (Forts.)

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet avfattat sin hemställan i särskilda med 1 a), 1 b) och 2--6 betecknade punkter. I punkterna 1 a) och 1 b) hade hemställts, att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 68, samt med avslag å de likalydande motionerna I: 19 och II: 29 samt I: 20 och II: 28, ävensom motionerna II: 27 och II: 33, måtte antaga vid propositionen fogade förslag till

- a) förordning angående tillverkning och beskattning av maltdrycker; samt
- b) förordning om ändrad lydelse av 6 § 2 mom. förordningen den 11 juni 1926 (nr 207) angående tillverkning och beskattning av brännvin.

Rörande sättet för utlåtandets föredragning yttrade:

Herr Bärq, Johan: Herr talman! I avseende å föredragningen av första särskilda utskottets utlåtande nr 58 hemställs,

att detsamma må företagas till avgörande punktvis och punkten 1 a) på det sätt, att till en början föredrages det av utskottet däri tillstyrkta förordningsförslaget paragrafvis med övergångsbestämmelser, ingress och rubrik sist, varefter utskottets hemställan föredrages;

att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet; samt

att författningstext ej må behöva uppläsa i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

*Punkten 1 a).**Det av utskottet tillstyrkta förordningsförslaget.**1 §.*

Denna paragraf lydde:

1. Med maltdryck förstås i denna förordning varje jäst, alkoholhaltig, odestillerad dryck, vid vars framställning torkat, rostat eller bränt malt kommit till användning; dock skall genom hembrygd tillverkad sådan dryck anses såsom maltdryck allenast om vid tillverkningen såsom extraktgivande ämne använts huvudsakligen malt och alkoholhalten icke överstiger fem viktprocent.

2. Vad i denna förordning stadgas angående maltdrycker av första klassen skall i tillämpliga delar gälla beträffande alkoholfria drycker, vid vilkas framställning torkat, rostat eller bränt malt kommit till användning.

3. Denna förordning äger icke tillämpning å tillverkning av maltextrakt. Angående sådan tillverkning meddelas föreskrifter av Kungl. Maj:t.

Herr Velander: Det har, herr talman, synts mig, som om föreliggande spörsmål icke vore av den storleksordning, att de i närvarande läge borde föranleda någon mera ingående debatt. För att förebygga, att diskussionen om sprit- och maltdrycker må få ett alltför stort utrymme i kammarens förhandlingar, avser jag sålunda för min del såsom reservant icke att deltaga i diskussionen på annat sätt än att jag under de olika punkterna kommer att framställa de yrkanden, som föranledas av den av mig jämte fyra andra ledamöter av riksdagen avgivna, till utskottets utlåtande fogade reservationen. Jag kan emellertid tillägga, att denna reservation helt sammanfaller med den ståndpunkt, som på sin tid intagits av en enhällig maltdryckskommitté.

Lagförslag ang. tillverkning och beskattning av maldrycker m. m. (Forts.)

Herr **Ohlin**: Herr talman! I likhet med herr Velander skall jag avstå från att försöka draga upp någon större debatt, för vilket tidpunkten icke torde vara lämplig. Jag skall endast framhålla en enda synpunkt, nämligen att den fråga, som vi här ha under behandling, såvitt jag kan se är en statsfinansiell fråga, och den reservation, som har underskrivits av tre ledamöter av andra kammaren och mig, förordar en höjning av beskattningen, inte med 3 öre, utan med 5 öre per flaska, därför att vi äro övertygade om att detta skulle ge statskassan väsentligt större inkomster. Om denna ståndpunkt föreföll starkt motiverad för en eller två veckor sedan, synes det uppenbart, att den är vida starkare i dag, därför att det statsfinansiella läget av allbekanta skäl sedan dess har undergått en allvarlig försämring i samband med den ökning av våra försvarsanstalter, som befunnits nödvändig.

Herr talman! Den enda punkt, om vilken det enligt min mening möjligen skulle råda någon tvekan, är den, om det verkligen är säkert, att en höjning av skatten med 5 öre i stället för 3 öre kommer att ge statskassan väsentligt ökade inkomster. Jag hänvisar i det läget endast till den motivering, som givits i reservationen, där det påpekas, att vid det föregående tillfälle, då skatten höjdes, nämligen år 1933, konsumtionsminskningen med all sannolikhet inte uppgick till mer än $\frac{1}{3}$ av det procenttal, varmed priset på ölet höjdes. Även om man i nuvarande läge räknar med att konsumtionsminskningen skulle bli relativt något starkare, t. ex. att konsumtionen går ned med halva det procenttal, varmed priset höjes, kommer statskassan att tillföras ett belopp på 7 å 8 miljoner kronor.

Den enda fråga jag skulle vilja ställa till kammaren är denna: har svenska staten i dag råd att avstå från en extra inkomst på 7 å 8 miljoner? För egen del besvarar jag den frågan nekande. Jag skulle därför även till dem, som för en å två veckor sedan ansågo, att en höjning av skatten med 3 öre var den mest lämpliga, vilja variera frågan så och spörja, om inte det statsfinansiella läget sedan en å två veckor tillbaka har allvarligt försämrats och om det alltså icke är berättigat att vi nu utnyttja alla rimliga skattekällor? Den som svarar ja på denna fråga, om vi kunna få in väsentligt större belopp med en höjning av skatten med 5 öre i stället för med 3 öre, och ja på frågan, om vårt statsfinansiella läge försämrats, han har möjlighet att taga konsekvensen av dessa sina svar genom att stödja förslaget om en skattehöjning, icke med 3 öre, utan med 5 öre, d. v. s. till 36 öre per liter.

Vid behandlingen av § 13 kommer jag, herr talman, att yrka bifall till det förslag, som framlagts i den av mig m. fl. avgivna reservationen.

Häri instämde herr *Andersson, Elof*, och herr *Albertsson*.

Herr **Bärg, Johan**: Herr talman! Jag börjar med att prisa det vackra föredöme, som herr Velander gav oss i denna debatt, vilken jag liksom han anser vara mycket litet ägnad att givas för brett utrymme bland resonemangen om viktigare ting. Jag vill bara med mitt anförande besvara herr Ohlins frågor, och jag är beredd att svara ja på dessa. Det skulle också glädja mig, om herr Ohlin kunde svara ja på den fråga, jag riktar till honom, nämligen den: kan herr Ohlin skaffa tillförlitligt belägg på att hans linje tillför statskassan de nämnda 7 å 8 miljoner kronorna? Ifall en sådan godtaglig garanti kan presteras, skall jag icke tveka att biträda hans förslag, men det är därvidlag det brister. Man måste i detta fall inskränka sig till gissningar. Den ena kan slå fel eller rätt likaväl som den andra.

Utskottet har för sin del trott, och jag tror också, att den händelseförskjutning, som har skett i tiden, till och med sedan detta ärende behandlades i ut-

Lagförslag ang. tillverkning och beskattning av maltdrycker m. m. (Forts.) skottet, nog ger anledning att tro, att konsumenternas försiktighet med örena har ökat, och jag tror icke, att detta i och för sig motiverar en högre malt-drycksskatt i avsikt att få större statsintäkt.

Jag yrkar, herr talman, i den föredragna punkten bifall till utskottets hemställan, och den ordningen tänker jag följa jämväl vid de övriga punkterna.

Herr Ohlin: Herr talman! Då jag förmodar, att herr Bärge fråga till mig närmast var retorisk, skall jag inte upptaga kammarens tid här med den rätt långtgående utredning, som skulle vara nödvändig för att besvara frågan, utan jag ber endast att få hänvisa till den korta utredning, som återfinnes i reservationen, och för övrigt till möjligheten att diskutera frågan med herr Bärge inför annat forum.

Herr Bergman: Herr talman! Till vad herr Ohlin redan anfört ber jag få tillägga, att då man förut vid åtskilliga tillfällen har känt tveksamhet beträffande höjning av skatten å spritdrycker, har man gjort gällande, att den kunde medföra risk för olaga tillverkning, smuggling o. s. v. Denna fara föreligger ju icke nu, i varje fall icke på samma sätt eller i samma utsträckning när det gäller höjning av maltdrycksbeskattningen som när det gällde ökad spritdrycksbeskattning. Det bör således vara lättare att kunna förmå dem, som varit emot dylika skattehöjningar, att just i denna fråga gå med på en högre beskattning. För att man icke skall tro, att det är fråga om något särskilt våldsamt höjande av maltdrycksbeskattningen i jämförelse med andra länders motsvarande beskattning, ber jag få erinra om att i England — om man omräknar de engelska måtten och mynten till överensstämmelse med vårt mått- och myntsystem och räknar ut vad den engelska skatten då blir, — var skatten på öl ungefär $4\frac{1}{2}$ öre per liter, när kriget år 1914 bröt ut. Sedan höjdes denna skatt vid fem, sex olika tillfällen under krigets lopp och även därefter, och den stannade till slut vid c:a 55 öre per liter. Skatten sänktes något ett par år senare, men den har 1939 återigen höjts med ungefär 8 öre per liter och närmar sig nu 60 öre per liter. Den högsta maltdrycksskatt, som här i Sverige föreslagits, är den som skulle utgå enligt det förslag, som innefattas i herr Ohlins m. fl. reservation och i min med fleras motion, nämligen 36 öre per liter. Kungl. Maj:t föreslår en skatt av 30 öre per liter. Man bör således inte draga sig för att acceptera den reservation, som herr Ohlin talat för och som jag ber att få ansluta mig till.

Jag yrkar alltså, herr talman i avseende på § 13 bifall till denna reservation. På den nu föredragna punkten yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, godkändes den nu föredragna paragrafen.

2 §.

Godkändes.

3 §.

Denna paragraf hade följande avfattning:

Maltdrycker indelas i tre klasser.

Första klassen omfattar maltdrycker, vilkas alkoholhalt icke överstiger en och åtta tiondels viktprocent.

Andra klassen omfattar maltdrycker, vilkas alkoholhalt överstiger en och åtta tiondels men icke tre och två tiondels viktprocent.

Lagförslag ang. tillverkning och beskattning av maltdrycker m. m. (Forts.)

Tredje klassen omfattar maltdrycker, vilkas alkoholhalt överstiger tre och två tiondels viktprocent.

I en av herrar *Velander, André, Öman, Bagge* och *Anderson* i Norrköping vid utlåtandet avgiven reservation hade för ifrågavarande paragraf förordats följande lydelse:

Maltdrycker indelas i tre klasser.

Första klassen omfattar maltdrycker, vilkas alkoholhalt icke överstiger en och åtta tiondels viktprocent.

Andra klassen omfattar maltdrycker, vilkas alkoholhalt överstiger en och åtta tiondels men icke tre och fyra tiondels viktprocent.

Tredje klassen omfattar maltdrycker, vilkas alkoholhalt överstiger tre och fyra tiondels viktprocent.

Herr *Velander*: Jag ber, herr talman, att på den förevarande punkten få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade, med nr 1) betecknade reservationen.

Herr *Bärg, Johan*: För formens skull ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på godkännande av den under behandling varande paragrafen samt vidare därpå att nämnda paragraf skulle godkännas med den lydelse, som förordats i den av herr *Velander* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

4—11 §§.

Godkändes.

12 §.

Denna paragraf var så lydande:

För maltdrycker av andra och tredje klasserna, tillverkade i skattepliktigt bryggeri här i riket, skall tillverkaren enligt vad nedan närmare stadgas erlägga skatt.

Från skatteplikt undantagas maltdrycker, som från bryggeri utlämnas för utförsel ur riket eller till svensk frihamn eller såsom prov för analytisk undersökning, så ock maltdrycker, som inom bryggeri användas för tekniskt ändamål eller där förstöras.

I den av herr *Velander* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen hade för berörda paragraf föreslagits följande avfattning:

För maltdrycker — — — erlägga skatt.

Från skatteplikt undantagas maltdrycker, som från bryggeri utlämnas för utförsel ur riket eller till svensk frihamn eller såsom prov för analytisk undersökning, så ock maltdrycker, som inom bryggeri utlämnas till personalen för förbrukning därstädes eller som inom bryggeri användas för tekniskt ändamål eller där förstöras.

Herr *Velander*: Jag ber, herr talman, att även på den förevarande punkten få yrka bifall till den med nr 1) betecknade reservationen.

Lagförslag ang. tillverkning och beskattning av maldrycker m. m. (Forts.)
Herr Bärq, Johan: Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i denna punkt.

Efter härmed slutad överläggning gjordes i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på godkännande av den nu förevarande paragrafen enligt utskottets förslag samt vidare på paragrafens godkännande med den lydelse, som förordats i den av herr Velander m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

13 §.

Denna paragraf lydde:

Skatten utgår

för maldryck av andra klassen med trettio öre för liter samt

för maldryck av tredje klassen med femtiofyra öre för liter.

Vid varje bryggeri skall dock, så länge tillverkning av maldrycker av andra och tredje klasserna må företagas i bryggeriet, skatt utgå med minst femhundra kronor för helt kalenderkvartal räknat. I detta belopp må ej inräknas skatt, som belöper å maldrycker, tillverkade vid annat skattepliktigt bryggeri.

Kontrollstyrelsen må medgiva, att vad i andra stycket stadgas icke skall gälla beträffande kalenderkvartal, varunder tillverkningen varit nedlagd för reparation eller varunder tillverkningen vid nytt bryggeri igångsatts.

I en av herrar *Ohlin*, *Svensson* i Grönvik, *Carlström* i Södergården och *Andersson* i Dunker vid utlåtandet avgiven reservation hade för ifrågakvarande paragraf förordats följande lydelse:

Skatten utgår

för maldryck av andra klassen med *trettiosex* öre för liter samt

för maldryck av tredje klassen med femtiofyra öre för liter.

Vid varje — — — skattepliktigt bryggeri.

Kontrollstyrelsen må — — — bryggeri igångsatts.

Herr Ohlin: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till § 13 enligt reservationen nr 2).

Herr Bärq, Johan: Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i denna punkt.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt de därunder förekomna yrkandena gjorde propositioner, först på godkännande av den nu föredragna paragrafen samt vidare därpå att paragrafen skulle godkännas med den lydelse, som förordats i den av herr Ohlin m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafens godkännande enligt utskottets förslag, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ohlin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 13 § i det av första särskilda utskottet i utlåtande nr 58 under punkten 1 a) tillstyrkta förordningsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda paragraf med den lydelse, som förordats i den av herr Ohlin m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Lagförslag ang. tillverkning och beskattning av maltdrycker m. m. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Aterstående delar av ifrågavarande förordningsförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten 1 a).

Förklarades besvarad genom kammarens beslut med avseende å förordningsförslaget.

Punkterna 1 b) samt 2—6.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo första särskilda utskottets utlåtande nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till en anläggning för torvbrikett-tillverkning.

*Anslag till
anläggning
för torvbrikett-
tillverkning.*

I enlighet med Kungl. Maj:ts i proposition nr 71 framlagda förslag hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att riksdagen måtte till Teckning av aktier i Aktiebolaget Svensk Torvförädling m. m. å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1939/40 såsom kapitalinvestering i fonden för statens aktier anvisa ett reservationsanslag av 5,000,000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Eriksson* i Ljusdal, *Sköldén*, *Andersson* i Rixö och *Pettersson* i Rosta, som ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen — — — 2,500,000 kronor.

Herr **Eriksson, Carl**: Herr talman! I förevarande spörsmål ha reservanterna haft samma uppfattning som utskottsmajoriteten beträffande nyttan och nödvändigheten av en försöksanläggning, som skulle möjliggöra framställning av torv i sådan form, att den skulle kunna användas till bränsle.

Vad som skiljer reservanterna och utskottet är endast frågan om omfattningen av den produktion, som här skulle komma i fråga. Av vad som framgått vid sakens behandling har det blivit klart för reservanterna, att man kan vinna vad man vill ernå med en försöksdrift även med en anläggning av mindre omfattning och till lägre kostnad än vad utskottsmajoriteten här föreslagit. Ett skäl, som från utskottsmajoritetens sida har anförts för dess ståndpunkt, har varit, att alla planer och ritningar äro klara beträffande det större företaget, avseende en produktion av 50,000 ton, och att man följaktligen så att säga fortare skulle kunna få fram ett resultat, ifall utskottsmajoritetens förslag bleve antaget. Reservanterna vilja gentemot detta hävda, att detta arbete alldeles självfallet icke kan iscensättas förrän framemot sommaren. Följaktligen har man en tidsfrist på några månader framför sig. Det föreligger då enligt vår uppfattning en möjlighet att kunna få fram förslag även beträffande en anläggning av mindre omfattning än den, som majoriteten föreslagit.

Anslag till anläggning för torvbriketttillverkning. (Forts.)

Att utskottsmajoriteten varit litet oviss angående möjligheten att realisera sitt eget förslag, framgår klart och tydligt, om herrarna se på sidan 5 i utskottsutlåtandet, där det talas om, att utskottet anser det vara nödvändigt, att det föreliggande förslaget skall betraktas som preliminärt och att det skall lämna möjlighet öppen för ytterligare omprövning. Följaktligen har utskottsmajoriteten även i denna punkt varit medveten om att det kan uppstå sådana förhållanden, som göra det nödvändigt att företaga en förnyad omprövning.

Ett annat skäl, som varit avgörande för reservanterna, har givetvis varit den upplysning, som här lämnats om att den mosse, som här föreslagits till bearbetning, Store Mosse i Kristianstads län, endast lär kunna bearbetas i 17 år och att mossen sedan är uttömd. Det förefaller reservanterna, som om det måhända hade varit klokare att först börja med en mindre anläggning för att söka få fram ett försöksresultat. Självfallet är, att om denna försöksdrift lämnar gott resultat, sådan drift måste upptagas även i andra delar av landet och att det i så fall, mena reservanterna, hade varit lämpligare att här börja med en billigare anläggning än enligt utskottsmajoritetens förslag.

Jag skall sluta mitt anförande med att nämna, att reservanterna icke velat motsätta sig anordnandet av den ifrågasatta försöksdriften, utan endast velat få till stånd en mindre anläggning än vad utskottsmajoriteten och Kungl. Maj:t föreslagit. I tider som dessa, då staten begagnar sig av alla möjligheter att försöka ernå besparingar, kan det vara av vikt att beakta att, när det gäller den fråga vi nu behandla, en möjlighet till besparing även här föreligger, som kan utnyttjas, utan att man därmed skadar det syfte, man vill gagna.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herr *Andersson, Karl*.

Herr Andersson, Elof: Herr talman! Det kan icke falla mig in att vid detta tillfälle närmare ingå på den svenska torvindustrin och dess lidandes historia under de senaste 25 åren. Det framgår ju närmare av propositionen och utlåtandet, att allvarliga försök ha gjorts år efter år under denna tid att komma till rätta med problemet. Till en början lyckades det ju icke, och miljoner, såväl enskildas som statens, förstördes utan att man uppnådde något resultat. Det framgår ju även av utskottsutlåtandet, att kommerskollegium så sent som den 9 februari 1927 icke kunda tillstyrka några åtgärder, evad de avsåge att söka utvinna produkter av torv mera fabriksmässigt. Emellertid ha ju förhållandena förändrats ofantligt under de senare åren, och den 21 september i år har kommerskollegium givit uttryck åt en ändrad uppfattning. Det visar ju, att något inträffat på detta område under de tolv år, som ligga mellan dessa två utlåtandens avgivande. Det framgår även av propositionen, att det numera är goda utsikter för att lyckas ifall man sätter i gång med en fabrikation, som omfattar minst 50,000 ton torvbriketter årligen. Det går således icke, enligt vad en sakkunnig på området framhåller, att starta ett företag av så liten omfattning som den föregående ärade talaren förordade, ty då skulle företaget icke bliva lönande. Utskottet har tillstyrkt Kungl. Maj:ts proposition, ehuru kanske med någon tvekan, såsom framgår av ordalydelsen i utskottets utlåtande, men utskottet har i varje fall ansett, att tidpunkten nu är inne att göra ett allvarligt försök att komma till rätta med problemet.

I en gårdagstidning voro jag och många med mig i tillfälle att läsa en intervju med en svensk ingenjör, A. L. Möller, bosatt i Riga, vilken omhänderhar torvbriketttillverkningen därstädes. Estlandsfabriken är utbyggd för en

Anslag till anläggning för torvbrikettillverkning. (Forts.)

tillverkning av 50,000 ton briketter, alltså av samma storleksordning som den fabrik, som man nu tänker anlägga i södra Sverige. Ingenjör Möller meddelar i denna intervju — han har nämligen kommit till Stockholm på besök — »att en av Baltic Peco A.-B. i samarbete med tyska och svenska ingenjörsoch byggnadsfirmor utförd anläggning i Estland i sommar» — så sent som i sommar! — »tagits i full drift och därvid lämnat ett mycket tillfredsställande resultat. Fabriken, som är belägen i Tootse, ej långt från den bekanta badortstaden Pernau, har en produktion av 50,000 ton torvbriketter årligen. Framställningskostnaderna äro så låga och bränslevärdet så högt, att dessa briketter utan svårighet kunna konkurrera med såväl inhemskt bränsle — ved och skiffer — som tullfritt importerade stenkol och koks, som införts före den genom kriget orsakade prisstegringen.»

Detta uttalande av en på området så sakkunnig man som ingenjör Möller bör övertyga kammaren om att det förslag, som nu framlagts av Kungl. Maj:t och tillstyrkts av utskottsmajoriteten, kan och bör nu genomföras.

Med dessa ord tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Sköldén: Herr talman! I likhet med herr Andersson skall jag inte på något sätt försöka skildra torvindustriens lidandeshistoria, ty den är både lång och svår. Och vad värre är: jag tror inte den är avslutad ännu.

När herr Andersson här alldeles nyss påstod, att det torvbränsle, som framställs i Estland, skulle kunna konkurrera med kol och koks, vill jag inte bestrida, att så är förhållandet. Men därför är det inte sagt, att detta bränsle är lika konkurrenskraftigt här i Sverige. Jag erinrar herr Andersson om att av de upplysningar, som vi fått i utskottet, framgick inte, att torvbränslet skulle vara konkurrenskraftigt under fredsförhållanden, utan endast under krigsförhållanden. Det skulle under normala förhållanden möjligtvis vara konkurrenskraftigt som hushållsbränsle i förhållande till koks, men inte i förhållande till kol. Herr Andersson bör också erinra sig, att det här gäller att skaffa fram bränsle till ett pris, som motsvarar ett kolpris av 25 kronor eller något mera per ton, medan vi under normala förhållanden i Sverige importera kol till 16 à 20 kronor per ton. Vi böra vidare komma ihåg, att importhamnarna ligga bättre till både för industrien och för konsumenter av hushållsbränsle än mossar i regel göra.

Det föreliggande förslaget kunde alltså vara bra, om bara anläggningen varit färdig nu. Men det är inte bra, om vi få fabriken färdig, först när kriget är slut, så att vi skola fortsätta driften under normala förhållanden.

Nu vill jag säga ifrån bestämt, att jag icke är motståndare till torvfrågans lösning. Jag är tvärtom så intresserad därför, att jag icke kan gå med på det framlagda förslaget. Det kommer nämligen att kosta så mycket pengar, att statsmakterna, när företaget befinnes icke kunna bära sig, förmodligen bli så bedrövade, att de inte vilja fortsätta de experiment, som säkerligen till slut skulle kunna leda till framgång men som ännu icke på långt när äro slutförda.

Den metod, som man nu avser att begagna sig av, är den s. k. Kaas-metoden, varvid man genom fräsning erhåller ett torvpulver, som i luften och solen torkas ned till ungefär 50 procents vattenhalt. Här borde statsmakterna ha gjort en större insats. Det upplystes för oss, att redan detta pulver är ett utmärkt bränsle för industrianläggningar och ekonomiskt fördelaktigt, under förutsättning att mossen ligger i industriens närhet. I sådant fall kan man få ett bränsle, som ställer sig så billigt, att priset därför motsvarar endast 10 kronor per ton för kol, låt vara att det är ett ganska otrevligt bränsle, som

Anslag till anläggning för torvbriketttillverkning. (Forts.)
erhållas. Så långt är denna metod klar. Det är bara att samla ihop torven och torka den, och det kunna industrierna ombestyras själva, i den mån det finns mossar i närheten. När det sedan gäller brikettering av torvpulvret, blir det emellertid litet knepigare. Det visar sig nämligen, att det är en mycket dyrbar procedur. Det finns även andra olägenheter förknippade med Kaas-metoden. Man kan sålunda inte skörda torven mer än 50 à 53 dagar om året. Undersökningarna visa vidare, att man inte kan utvinna mer än 177 ton per hektar och år, medan man däremot vid användande av en annan metod, den Petersenska, kan skörda torv under 300 dagar. Det finns dessutom en tredje metod, som går efter helt andra linjer och som jag skall tala om senare.

Det är sålunda inte självfallet, att den metod, som nu förordats, är den enda lämpliga. I utskottet fingo vi den upplysningen, att Petersen-metoden inte kan rekommenderas nu, därför att den är mindre utexperimenterad. Den är inte provad i utlandet, vilket Kaas-metoden är. Men den har vissa fördelar, bl. a. den, att pulvret blir ungefär 10 procent torrare än med den andra metoden. Vidare är den billigare både i drift och i anläggning. Den är alltså någonting att taga vara på enligt min uppfattning.

Det har också talats om ett annat tillvägagångssätt, som kallats hydropeat-metoden och som följer helt andra principer än de förut nämnda förfaringssätten. Jag vill inte göra någon som helst propaganda för den. Jag vet inte mer därom än vad som framgår av cirkulär, som jag har fått. I dessa påstås emellertid, att man kan utvinna 80 procent mera av mossens värmevärde med denna metod. Man kan dessutom arbeta 270 dagar om året, påstår metodens förespråkare, och man skulle också erhålla en betydligt värdefullare produkt.

Jag säger inte, att det är så, som man framställt saken i cirkulären. Jag menar endast, att man på detta område ännu befinner sig på experimentstadiet och behöver fortsätta att experimentera. Då böra vi inte offra så mycket pengar nu, att vi inte kunna fortsätta experimenten, om försöket skulle misslyckas första gången. Jag tror heller inte, att vi från utlandet kunna utan vidare »importera» en metod och omplantera den här i Sverige. Därför har jag velat gå in för det billigare projektet, i vilket fall vi inte offra mer pengar än att vi kunna ha något över till att fortsätta experimenten med. Jag tror mycket litet på att den föreslagna fabriken kan bli färdig så tidigt på våren, att vi kunna skörda torv under de högst 53 dagarna och få nytta av bränslet nästa vinter. Jag är övertygad om att företaget kommer att misslyckas lika snart som det påstås, att den mindre anläggningen kommer att misslyckas.

Under dessa förhållanden har jag anslutit mig till reservationen, som jag, herr talman, ber att få yrka bifall till.

Herr statsrådet **Möller**: Det är klart, att jag inte vill bestrida, att staten ikläder sig en viss risk, om det förslag, som nu föreligger, blir genomfört. Å andra sidan finns det åtminstone ganska bestämda tecken, som tyda på att man numera kan åstadkomma en torvbriketttillverkning, som kan konkurrera med stenkolet.

Förslaget är resultatet närmast av experiment och forskning, som verkställts av en under ingenjörsvetenskapsakademien sorterande bränslekommitté, som har arbetat i många år. Alla veta, att det har förlorats mycket pengar på försöken att utnyttja torven i detta land, men nu har man faktiskt i andra länder satt i gång fabriker, som arbeta efter den metod, vilken man här närmast hade tänkt sig att använda. Dessa fabriker påstås numera bära sig i konkurrens med det stenkol, som importerats. Det finns sålunda — och det förhållandet har i hög grad påverkat mig, då jag bett statsmakterna medverka

Anslag till anläggning för torvbriketttillverkning. (Forts.)

till ett positivt beslut i detta fall — sedan flera år en sådan torvbriketttillverkning i Danmark, som uppgivits bära sig. Under sådana omständigheter och då de sakkunniga för sin del ansett, att det är ekonomiskt möjligt att bedriva en sådan tillverkning, har jag funnit, att staten borde intressera sig för saken.

Det vore rätt lockande att något tala om de värden, som ligga i våra torvmossar. Det är ju enorma kvantiteter, som, om man får fram en lyckad metod, skulle komma att betyda synnerligen mycket för vår bränsleförsörjning. Jag vill fästa uppmärksamheten på att det förslag, som är Kungl. Maj:ts och första särskilda utskottets, inte avser att täcka ens så mycket som en procent av den kolkvantitet, som importeras av vårt land. Vi importerar varje år omkring 6 miljoner ton stenkol, och här föreslås nu en fabrik med en kapacitet på 50,000 ton briketter.

I fråga om de ekonomiska kalkylerna har jag ingenting annat att hålla mig till än närmast den senaste sakkunniges uttalanden. Han förklarar bestämt, att om det gäller industribränsle, kommer man ned i priser, som ligga under de lägsta fredspriserna i vårt land på stenkol med samma bränslevärde. Där finns alltså en marginal för den större fraktkostnad, som i några fall skulle komma i fråga. Enligt samme sakkunniges utlåtande skulle ett bifall till reservationen betyda ett mycket långt, sannolikt ett års uppskov, innan man kan tänka sig att på allvar sätta i gång anläggningen. Det är väl inte lämpligt att utsätta sig för risken av ett så pass långt uppskov i denna tid.

Jag kan nu endast uttrycka den förhoppningen, att första kammaren i likhet med andra kammaren bifaller utskottsförslaget. Man får väl hoppas, att statsverket med kompetent ledning av fabriken inte skall få vidkännas några nämnvärda förluster genom ett sådant beslut. Reservanterna äro fyra stycken, och det är alltså inte särdeles många av kamraterna i utskottet, som man lyckats övertyga om att det vore lämpligt att göra anläggningen så liten som för en tillverkning av 25,000 ton. Den sakkunnige säger för sin del, att det ur ekonomisk synpunkt måste bli fördelaktigare med en något större anläggning än med den mindre anläggning, som reservanterna förordat.

Jag vågar för min del hoppas, att första kammaren bifaller utskottsförslaget.

Herr Sköldén: Jag vill bara göra den lilla kompletteringen av vad statsrådet här yttrade, att det billigaste industribränslet är just detta torvpulver, som jag talade om, och för framställning därav behövs ingen brikettfabrik. Det kan erhållas till mycket billigt pris och med billiga anstalter, och framställningen kan säkerligen sättas i gång i full utsträckning redan till våren i många mossar här i landet. Det är den dyrbara briketteringen, som jag ställer mig skeptisk till. Det upplystes i varje fall av den sakkunnige, som jag förmodar att även statsrådet åsyftade, att torvbriketter inte torde kunna framställas billigare här i Sverige än till mellan 16 och 17 kronor per ton, vilket motsvarar ett kolpris på minst 25 kronor per ton.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomma yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av andra särskilda utskottets utlåtande nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 76 med förslag till lag om eftergift under vissa förhållanden från bestämmelserna i 19 § första stycket lagen om arbetarskydd, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos andra särskilda utskottets memorial och utlåtande:

nr 30, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande andra särskilda utskottets utlåtande nr 28 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om utbetalande av krigsriskersättning till sjömän, dels ock i ämnet väckta motioner; samt

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om tjänsteplikt för medicinalpersonal.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 91 hänvisades densamma till andra särskilda utskottet.

Herr *Björck* avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om tilläggsskatt å bensin, m. m.

Motionen blev på begäran bordlagd.

Anmälades och godkändes andra särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 76 med förslag till lag om eftergift under vissa förhållanden från bestämmelserna i 19 § första stycket lagen om arbetarskydd;

nr 83, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om utbetalande av krigsriskersättning till sjömän, dels ock i ämnet väckta motioner; samt

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tjänsteplikt för medicinalpersonal.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare.

Med stöd av närslutna läkarintyg får jag härmed anhålla om ledighet från riksdagsgöromålen under tiden från och med den 7 till och med den 23 innevarande december månad.

Stockholm den 6 december 1939.

Sam Larsson.

Det åberopade läkarintyget, som jämväl upplästes, lydde sålunda:

Generaldirektör *Larsson* är på grund av hjärtsjukdom förhindrad deltaga i riksdagsgöromål under tiden 7—23 december.

Stockholm den 4 december 1939.

Westergren,
med. dr.

Den begärda ledigheten beviljades.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 1.40 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Fredagen den 8 december.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Herr statsrådet *Hägglöf* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 93, angående försäljning av vissa delar av kronoegendomen Jonstorp Lilla nr 1 i Skaraborgs län.

Herr *Norman* erhöll på begäran ordet och yttrade: Jag får hemställa, herr talman, att kammaren för sin del måtte besluta, att första särskilda utskottet skall behandla Kungl. Maj:ts nu avlämnade proposition nr 93 (angående försäljning av vissa delar av kronoegendomen Jonstorp Lilla nr 1 i Skaraborgs län) ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i dessa ämnen eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Tillika hemställer jag, att andra kammaren måtte inbjudas att i detta beslut förena sig med första kammaren.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Ett protokollsutdrag i ämnet justerades och avsändes till andra kammaren.

Justerades protokollen för den 2 och den 5 innevarande månad.

Föredrogs och hänvisades till första särskilda utskottet den av herr *Björck* m. fl. väckta motionen, nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om tilläggsskatt å bensin, m. m.

Anmäldes och bordlades

första särskilda utskottets utlåtanden:

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om skatt å kaffe jämte i ämnet väckta motioner;

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel till vissa luftskyddsåtgärder;

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa oförsädda utgifter på kapitalbudgeten m. m.;

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel för utlämnande av lån till anläggningar för artificiell torkning av vallskördarna m. m.;

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlöningsförmåner till viss civil personal i statens och kommuns tjänst under tjänstledighet på grund av inkallelse till militär tjänstgöring i anledning av anbefalld förstärkt försvarsberedskap, m. m.; samt

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlöningsförmåner till viss lärarpersonal under tjänstledighet för militärtjänstgöring i anledning av anbefalld förstärkt försvarsberedskap m. m.; ävensom

andra särskilda utskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2—4 §§ lagen den 11 juni 1937 (nr 348) om krigsförsäkring för ombord å fartyg tjänstgörande personer; samt

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med hemställan om riksdagens samtycke till utfärdande av förordnande jämlikt 1 § lagen om tjänsteplikt för medicinalpersonal.

Upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 211, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut att första särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 93 m. m.

Berörda kungl. proposition, som härefter föredrogs, hänvisades till första särskilda utskottet.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarrens sammanträde avslutades kl. 4.06 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.